

ÜBELHERNÉ DR. BERÉNYI HAJNALKA
A gazdatársadalom megtörése
 CSEPREG GAZDATÁRSADALMA A MÁSODIK
 VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A vizsgált időszakban Závada Pál szociográfiaja alapján¹ országosan – így Sopron és Vas vármegyében is – négy parasztípust különböztethetünk meg. Az első a szegény-parasztok köre, ők 0–5 katasztrális holddal² (továbbiakban: kh) rendelkeztek, jellemzően a helyi gazdánál vállaltak munkát, cséplőcsapatokhoz csatlakoztak. Ebbe a körbe tartoztak még az uradalmi részesművelők és az idénymunkákra szervezett úgynevezett summás réteg, azaz a cselédség is. A következő csoport az ígásparasztok csoportja, ők lóval, fogattal, ekével rendelkező kispaszterek, birtokuk mérete 5–8 kh körül mozgott. Mivel volt eszközük, fuvarozást és egyéb mezőgazdasági munkákat is tudtak vállalni másoknál. A középparasztok kategóriájába a 8–10 kh-tól 16–18 kh birtokméretig rendelkező gazdálkodókat tekintjük. Ez a földterület szűkösen, de önmagában eltartotta a gazdálkodó családot, ők már önellátásra rendezkedtek be, s bár a családtagoknak folyamatosan dolgozniuk kellett, nem volt szükség arra, hogy másnak és máshol is elszegődjenek. Szükség szerint aratáskor részesművelőket fogadtak fel. Eszközök tekintetében lovaik, szekerekük, ekéjük, boronájuk, vetőgéjük és szecskavágójuk is volt. Haszonállataik jellemzően te-

henek és disznók. A kor szokásainak megfelelően kétszobás házakban éltek, a házak mögött kút, ólak és kukoricagóré is volt. Fontosnak tartom kiemelni, hogy „rangjuk” a föld birtoklása volt, s ezt ekként is élték meg. A „kulákjelöltek” csoportja elnevezés a későbbiekben fog jelentőséggel bírni. Őket a háború után hívták még gazdagparasztnak, módosparasztnak. A szegényebb gazdák 17–25 kh-on gazdálkodtak, részesművelők voltak. A földhöz mindennél jobban ragaszkodtak, ezért is történhetett meg, hogy a gazdasági világválság idején rendkívül eladósodtak. Gépesíteni fentiek okán kevésbé tudtak, emiatt pedig terményátlagaik sem voltak kiemelkedőek. A közepesen módos gazdák, a későbbiekben az „átlag-kulákok” 25–35 kh-on gazdálkodtak, gazdaságukat a lassú gyarapodás jellemezte. Rendelkeztek két szekérral, hintóval és elvértve vetőgéppel is. Haszonállataik 4–6 ló, 3–4 tehén, 15–25 disznó és szárnyasok voltak. A gazdatársadalom „elitje”, a legmódosabb gazdák 30–35 kh-on felül gazdálkodtak, esetenként saját cséplőgépet is megengedhettek maguknak. Ebben a körben már törekedtek arra, hogy házasodás és öröklés révén ne aprózódjanak el a birtokok, így jellemző volt, hogy ezen gazdák gyermekeiknek megfelelően módos házastársat szerezzenek. Felismerték a tudás hatalmát, élve a kalászos mozgalom és a KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete) adta képzési lehetőségekkel, gyermekeiket taníttatták. A kalászos képzéseken sokan részt vettek, 1943-as évkönyvük kiemeli Szabó László aranykalászos gazdát, gaz-

- 1 Závada Pál: Kulákpérés. Bp. 2006. 36–55. p.
- 2 Katasztrális hold: a földtulajdon és a földhasználat alapvető mértékegysége volt Magyarországon. Egy katasztrális hold 0,5755 hektárnak felel meg, ami 5755 négyzetméter. Az átszámítás alapja a négyyszögöl, egy katasztrális hold pontosan 1600 négyyszögölből állt. Mivel egy négyyszögöl 3,59665 négyzetméter, ebből adódik az $1600 \times 3,59665 = 5754,64$ négyzetméter, ami kerekítve 5755 négyzetméter, azaz 1 katasztrális hold.

dálkodót.³ Csepregről az egyházasfalui Széchenyi Népfőiskolán Horváth (Ananás) József ezüstkalászos gazda a Gazda előljárók tanfolyamát végezte el 1943 májusában, Filinger Antal és Pajer Lajos földművesek, valamint Taródy Lajos kőműves a KALOT-Levente ifjúsvezető-képzését 1944-ben.⁴ A községi bíró, albíró is jellemzően közülük került ki. Ezek a gazdák már utcára néző 4–6 ablakos, L alakú házakban laktak, gazdaságuk pedig a ház mögött helyezkedett el. Csepregen talán ennek is köszönhetőek a mai Kossuth, a Dózsa, a Taksony és a Kőszegi utcák telekfelosztással nem érintett hatalmas telkei. A majdani „kulákjelöltek” kapcsán meg kell említenünk még a cséplőgép-tulajdonosokat, cséplési vállalkozókat is. Voltak ugyanis, akik – földbirtok híján – főfoglalkozású cséplőgépesek voltak. Jellemzően gépészetben jártas parasztiparosok, akik közösen vagy akár önállóan csépeltek, cséplőcsapatokat szerveztek maguk köré, ezzel lehetőséget teremtve a későbbi anyagi boldogulásra, fejlődésre. Az állatfelvásárlók (kupecek), a malomtulajdonosok, boltosok, korcsmárosok mindannyian a majdani kuláklista esélyesei, itt viszont már nem parasztokról, hanem melléjük betagozódott szolgáltató rétegről beszélhetünk.

Egy 1935-ös felmérés Csepregen 1198 fő családtagjaikkal együtt önállóan gazdálkodót, 477 fő állandó napszámost, 395 fő időszaki

napszámost számlált.⁵ A környéken első-sorban gabonaféléket vetettek, takarmánynövények közül a zab, a rozs, a cukorrépa és a burgonya volt az általános. Az állattartás és az állattenyésztés is meglehetősen domináns volt, 1795 szarvasmarhát, 481 lovat, 3206 sertést és 480 juhot tartottak számon a nagyközség gazdaságaiban.⁶

A mezőgazdasági technológia még alapvetően az állati és emberi erőre épült amellet, hogy már jelentős számú motoros mezőgazdasági gép is használatban volt. A gépésítést tekintve 49 db cséplő- és osztályozógép, 65 db ültetőgép és 464 db takarmányelőkészítő gép állt rendelkezésre. A haszonállatok igénybevételével működtetett igás szekerek száma ekkor 435 darab volt. A termények egy részét a három csepregi malom, a Kadnár-, a Gregorits- és a Hevesi-féle malom helyben feldolgozta. A településen tejfeldolgozó üzem is működött 8 db tejgazdasági géppel.⁷

Az 1945. évi földreform egyik célja a nincstelenek földhöz juttatása volt. A földreform során az 1000 kh alatti úri birtokosok maximálisan 100, a paraszti birtokosok pedig 200 kh földet tarthattak meg. Az úgynevezett paraszti birtok esetében a 200 kh-on felüli részt kisajátították.⁸ A földreform több mint félmillió úgynevezett szegény-parasztnek juttatott 5 hold, vagy ennél kisebb földet. A reform meghirdetése után 750 ezren jelentkeztek földigénnyel és 642 ezren kaptak összesen mintegy 3 millió

3 Az arany- és ezüstkalászos gazdák személyi adataira. Bp., 1943. Közérdekű Könyvkiadó Vállalat, Szabó László: aranykalászos gazda, gazdálkodó, Csepreg. Szülei birtokán gazdálkodik, a téli gazdasági iskolát 1940-ben végezte el Szombathelyen jó eredménnyel. Jutalomban részesült. Kiállításon kitüntetett elismerést kapott. Kiváló képességű gazda, aki igen jó eredménnyel termel bánkúti 1201-es búzát, napraforgót, szójababot. Műtrágyakísérleteket folytat. Értékes állatállománya van. Édesapja Szabó Kálmán régi, tekintélyes gazda.

4 Tóth Imre: Emlékezés egy népfőiskolára. Budapest. 1984. 236–243. p.

5 Horváth Antal: Az irányított gazdaság hatása a gazdatársadalomra 1939–1949. Sopron vármegye, Csepregi járás. Szülőföld Könyvkiadó, Szombathely, 2017. (továbbiakban: Horváth, 2017.) 17. p.

6 Horváth, 2017. 24–27. p.

7 Jobst Ágnes: Csepreg a 20. századi történelem viharában. Szülőföld Könyvkiadó, Szombathely, 2020. (továbbiakban: Jobst, 2020.) 16–17. p.

8 A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatása tárgyában kibocsátott 1945. évi VI. törvény.

holdat. A földosztás eredményeképpen a földnélküli földművesek, napszámosok, gazdasági cselédek, gazdaságok száma és azok birtoknagysága is drasztikusan lecsökkent. A csepregi földigénylő bizottság 1945. április 19-én kezdte meg működését. A nagyközség határa 9911 kh volt, melyből 5971 kh tartozott úgynevezett uradalmi birtokba. A földreform során ebből 3820 kh-at osztottak szét,⁹ 254 főnek.¹⁰

Amennyiben Csepreg második világháború utáni gazdatársadalmának helyzetét komplexen szeretnénk megismerni, érdemes néhány szót ejtenünk a korszak három országgyűlési választásának eredményéről is. Az 1945-ös választásokat főként a Kisgazdapárt (17% szociáldemokraták, 17% kommunisták, 7% parasztpárt), a kormányalakításnál viszont ezt nem vették figyelembe. A koalíciós kormányban a belügyi tárca a kommunisták kapták, amivel idejekorán elindítottak egy olyan, osztályharcon alapuló gazdasági paradigmaváltást, ami helyi szinten az osztályharc folyamatos napirenden tartásával, a magántulajdon elvonásával, a kulák megbélyegzettek üldözésével csúcsozott ki.

Az 1947-es, elhíresült „kékcédulás” választásokon a Barankovics István vezette Demokrata Néppárt (DNP) Sopron, Vas és Zala vármegyékben abszolút többséget kapott, közel 57%-ot, ellentétben az országos átlaggal, ami csupán 16,82% volt. Vas és Zala vármegyékben 56,9% és 56,3%-os győzelmet arattak. A DNP minden manipuláció és nehézség ellenére az akkor alakuló parlament legerősebb ellenzési pártjaként került ki a választásból: 62 képviselőjéből 24 gazdálkodó földműves volt, a csepregi járás

országgyűlési képviselője a nagy köztisztelőnek örvendő Mézes Miklós zsirai gazda lett.¹¹ A csepregi eredményeket egy 1949-es főispáni adatkérésből tudjuk:¹²

Párt neve	Leszavazott
Magyar Kommunista Párt	533 fő
Független Kisgazdapárt	55 fő
Szociáldemokrata Párt	241 fő
Nemzeti Parasztpárt	72 fő
Demokrata Néppárt	1572 fő
Magyar Radikális Párt	95 fő
Független Magyar Demokrata Párt	26 fő
Polgári Demokrata Párt	6 fő
Érvénytelen	13 fő

1. táblázat

A DNP elsöprő, 60,2%-os győzelmét helyi szinten az is magyarázza, hogy a háború után a választók különösen fogékonyak lettek a kereszténydemokrácia eszméi iránt, valamint ekkorra teret nyert a KALOT parasztság problémái iránti érzékenysége is. A KALOT egyházasfalui Széchenyi Népfőiskolája a soproni járásban rendkívül sikeresen, 1949-ig működött. Meggyőződésem, hogy ezek az eredmények kihatottak a későbbiekre, gondolok itt Csepreg Vas vármegyéhez való átcsatolására, valamint arra a „különös” odafigyelésre, ami a környék gazdatársadalmát érintette.

Az 1949-es eredményekről, annak sötét diktatúrát idéző formalitása miatt érdemes

9 Jobst, 2020. 75. p.

10 Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL GyMSMSL)-V. Csepreg Nagyközség képviselő-testületének jegyzőkönyve, 1947. május 7.

11 Mézes Miklós: A kalászba szökkenő vetés. Budapest. 1991. 80. p.

12 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 11. doboz 52/1949. A kulákok névjegyzéke Csepreg községben.

szót ejteni. Csepreg nagyközségben a névjegyzékbe felvett 2728 főből 2665 fő (97,6%) szavazott. A Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) köszönhetően a DNP ekkorra lényegében megszűnt, tagjai, így Mézes Miklós képviselő is emigrálni kényszerült 1949 elején. A korábbi koalíciós pártok részvételével létrejött, az MDP-vel közös és általuk uralt egységfrontra, a Magyar Függetlenségi Népfontra 2618 fő (95,9%) szavazott, ellene 31 fő (1,13%), míg 16 szavazat érvénytelen volt.¹³ A június 9-én a Járási Főjegyzői Hivatalban tartott jegyzői értekezleten ezt akként értékelték, hogy „a kulákok szavazataikkal csak a bőrüket igyekeztek menteni”.¹⁴

Az 1947-es és az 1949-es választások közötti időszak ezen eredményeit előidéző okokat az alábbiakban ismertetem.

Társadalmi és politikai változások az 1940-es évek végén

A gazdatársadalom hagyományos formáinak felszámolása tehát már a háború után megkezdődött az általános földosztáskor a törpebirtokok létrejöttével. A parasztság vagyoni függetlensége, önellátásra való képessége és készsége, termelési eredményességük és a nagyközség lakosságra gyakorolt befolyásuk révén ezen módosabb gazdák képezték a szovjet mintájú kolhozosítással szembeni ellenállás gerincét. Emiatt kerültek a pártállam által indított és folyamatosan fenntartott osztályharc célkeresztjébe.

Papp Géza Sopron vármegyei főispán 1949. január 4-én a Belügyminisztériumba írt jelentésében azt írja, hogy „Sopron megyének kevés munkásmozgalmi múltja van, de nemcsak a parasztoknál hiányzik a for-

radalmi szellem, az ipari munkásosztály sem az, mint más megyékben. Igenis rányomja az itteni hangulatra a bélyegét, hogy a legtovább tartott a nyilas megszállás, azonkívül erősen klerikális megye és a rossz hangulathoz nem utolsó sorban hozzájárul az is, hogy a disszidálók nagy része a megyén keresztül hagyja el az országot, vagy itt jönnek vissza. Jönnek vissza rémhírekkel és így azt a fejlődést, amit el kellett volna érni, nem érhetjük el, mert a rémhírterjesztők erősen dolgoznak és a haladotabb szelleműek, legyen az paraszt, ipari munkás vagy értelmiségi, várakozó álláspontra helyezkedik, mert fél attól, hogy megváltozik a rendszer, vagy jönnek az angolok.”¹⁵ A főispán levelében hibának értékeli a kényszerűszövetkezetesítést, a kisparasztközösség általi végzálását, egyes pártfunkcionáriusok erőszakosságát, az ok nélküli internálásokat. „Látom azt, hogy a pártunk elszakadt a kívülálló tömegektől, aminek oka az, hogy nem mennek le a nép közé – ha lemennek is kizárólag párttagokat hallgatnak meg – akik ferdén állítják be a hangulatot. Én mondom, ha ez így megy tovább, a pártunk el fog száradni, mint a fa, amit kihúznak a földből.”¹⁶

A lakosság meggyőzése, a népnevelő munka folyamatossága és folytonossága lassan hozta gyümölcsét. Csepreg vonatkozásában 1950 elején a párttaggyűlések kiértékelése kapcsán a Bizottság megjegyezte, hogy „elégé klerikális befolyás alatt állnak, amit bizonyít, hogy mise miatt fél 10-kor tudták csak a taggyűlést megtartani”.¹⁷ A büki úrnapi körmenetről szóló jelentés

13 MNL GyMSMSL-IV.401.b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Bizalmas iratok”, 1949. 001/-1/1949. eln.

14 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Bizalmas iratok”, 1949. június 9.

15 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. január 4.

16 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. január 4.

17 Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) XXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága apparátusának iratai 96. 1950. március 6.

Földműves		Gazdálkodó	Családtag	Lakosság aránya
	1 kh-n alul	63	181	5,30%
	1–5 kh	313	696	24%
	5–10 kh	226	362	14%
	10–15 kh	101	190	7%
	15 kh felett	55	136	4,50%
Mezőgazdasági munkákból élő idénymunkás		163	352	12,20%

2. táblázat

hasonlóan vélekedik a büki lakosokról: „Bükön a klérus gyertyás körmenetet szervezett, mire a helyi párt kerékpárversenyt, és így a klérus csak a templomkertben tudta megtartani a körmenetet. Még sokan vannak elvtársak, akik a klérust támogatják és a sátrak csinálásában is a segítségére voltak.”¹⁸

A közigazgatási határterületek rendezése kapcsán 1950. január 1-től Csepreg nagyközséget a környező településekkel együtt Vas megyéhez, ezen belül a Szombathelyi járáshoz csatolták. A Csepregi járás 34 települését öt másik járás kapta meg, kettő Győr-Moson-Sopron megyei (Soproni és Kapuvári), míg három Vas megyei (Írottközi, Szombathelyi és Sárvári).¹⁹ A település statisztikai adatai szerint Csepreg lélekszáma 1950. január 20-án 4239 fő volt, ebből az alábbi megoszlás szerint éltek mezőgazdaságból (2. táblázat)²⁰ A lakosság 67%-a élt tehát teljes egészében vagy részben mezőgazdaságból.

A nagyközség közigazgatási területének megoszlása (3. táblázat).

- 18 MNL VaML XXXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága apparátusának iratai 1950. június 22. 16. ó.e.
 19 5201/4/II.-1/1950. (I. 29.) és 5201/11/II-1/1950. (III. 12.) BM-rendelet.
 20 MNL VaML XXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága apparátusának iratai 32. ó.e. 1950. január 20. A közigazgatási határterületek rendezése kapcsán Vas megyéhez, ezen belül a Szombathelyi járáshoz csatolt Csepreg és Bük nagyközségek statisztikai adatai.

Össz-terület 10 116 kh		Kh	Terület aránya
	szántó	6714	66,65%
	kert	120	1,10%
	szőlő, gyümölcsös	92	0,90%
	rét	643	6,30%
	legelő	135	1,30%
	erdő	2049	20,30%
	egyéb	363	3,50%

3. táblázat

Lakóházak megoszlása (4. táblázat).

Házak száma 827		Darab	Arányuk
	1 szobás	446	53,90%
	2 szobás	269	32,50%
	3 szobás	48	5,80%
	többszobás	64	7,80%

4. táblázat

Osztályharc, megbélyegzés

„Kulák. Így nevezik magukat. De azt a tolmács legbehatóbb érdeklődésére sem tudjuk tisztázni, vajon a szovjet-rabszolgává nyomorított orosz kisgazdának csak a bolsevizmus adta ezt a nevet, vagy régebben is használatban volt-e már.”²¹

A kulák szó az orosz nyelvből ered, jelentése „ököl”, amelyet a Szovjetunióban már az 1920-as években alkalmaztak az uzorás nagygazdák megkülönböztetésére.

Rákosi Mátyás az 1948. augusztus 20-i hírheft kecskeméti beszédében hirdette meg a kulákok elleni fellépést. A pártállami narratívában „kulák nagygazdaként”, „kucpecparasztként”, „zsiros nagygazdaként” a dolgozó kis- és középparaszt ellentétpárjaként jelent meg a helyi közösségben betöltött súlyuk miatt gazdaelitnek is aposztrofálható társadalmi réteg.²²

Bár ezek a kifejezések később is megmaradtak, a megbélyegzettséget sokkal markánsabban magában hordozó kulák megnevezés vált bevetté.

A szovjet mintájú gazdasági modellnek megfelelően az agráriumban elérendő legfőbb célnak a kollektivizálás mind teljesebb körű megvalósítását tekintették, ez pedig együtt járt a magántulajdon fokozatos felszámolásával, az egyéni gazdaságok ellehetetlenítésével. A szovjetizálás maga után vonta az ellenségképek kialakulását is.²³ Mindenki a hatalom útjába került, akiről azt feltételezték, hogy gátlhatja az elképzelések

megvalósítását. 1948-ra a „háború előtti rendszert” már csak egyetlen társadalmi csoport képviselte, a helyi közösségek életére is meghatározó befolyással bíró, a kapitalista rendszert megtestesítő tulajdonnal, termelőeszközökkel rendelkező, bérmunkásokat foglalkoztató gazdaelit. A pártállam bennük látta a szocializmus építésének, a kollektivizálás megvalósításának legfőbb gátját, ezért már a párt létrejöttekor állást foglaltak a kizsákmányolóknak nevezett kulákok korlátozására vonatkozóan. Azaz, fokozottan védeni a dolgozó parasztságot a falu kizsákmányoló elemeivel szemben is, a kizsákmányolók korlátozásával, terjeszkedésük meggátolásával. Ennek a politikának a jegyében a kuláknak minősített gazdákat egyre nagyobb mértékű kötelezettségekkel terheltek.

Az ÁVH Szombathelyi Osztálya a mezőgazdasági, ipari és a politikai kulák kifejezéseket használta.²⁴

Arról, hogy Csepregen kit bélyegeznek meg, azaz ki kulák, az MDP Vas Megyei Szervezetének 1950 októberében tartott kibővített járási pártválasztmányi ülésén elhangzottak voltak az iránymutatók. „Nem csupán a 350 aranykorona szabja meg azt, hogy valaki kulák-e vagy nem. Meg lehet azt már állapítani abból is, hogy kinek köszönnek előre, mindig fejet hajtva a dolgozó parasztnak, hogy viszonylik pártunkhoz, dolgozó népünkhöz és már abból is meg lehet állapítani, hogy milyen viszonyok között él, milyen hosszú a háza, dolgoztat-e embereket vagy sem. Így asztal mellől nem nagyon lehet megmagyarázni azt, hogy ki kulák és ki nem, hanem sokkal inkább a gyakorlati életben.”²⁵ A cél tehát kimondva

21 Soproni Hírlap, 1942. március 8. (55. szám) 41. p. Magyar királyi honvéd haditudósító század közlése
22 Tóth Judit: Kulákbánat. Kulákelles propaganda a Ludas Matyiban. Bp., 2021. (továbbiakban: Tóth, 2021.) 12–13.; Hantó Zsuzsa: Kulákok, kitelepítések. = Rubicon, 2010. 9. sz.
23 Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben. Szerk.: Gyarmati György – Lengvári István – Pók Attila – Vonyó József. Pécs–Bp., 2013.

24 MNL VaML XXXV. f. 61-63. Jkv. az ÁVH Szombathelyi Osztály MDP alapszervezetének taggyűléséről, 1951. március 23.

25 MNL VaML XXXV. f. 61-63. Kibővített Járási pártválasztmányi ülés jkv. 1950. október 27.

is az volt, hogy a község a köztisztviselőket álló, mérvadó véleménnyel bíró helyi lakosokat listázza.

A hatalom számára a mezőgazdaság másodlagossá vált az állami szinten erőltetett iparosítással szemben. Az ipar újjáépítését zömmel az agráriumból elvont eszközökkel finanszírozták. Mindezzel párhuzamosan a háborús időkből már ismert beszolgáltatási rendszer évről évre egyre súlyosabb terhet rótt az agrártársadalomra. A beszolgáltatandó javak köre folyamatosan nőtt, az egyéb kényszerítő eszközök²⁶ alkalmazása mindennaposná vált – különösen nagy gazdasági kihívásokkal kellett szembenézniük az ellenségnek kikiáltott gazdagparasztnak.

A kulákság korlátozására és visszacsorítására számos gazdasági intézkedést hoztak: a gabonabeszolgáltatás fokozott progresszivitása; a mezőgazdasági fejlesztési járulékok bevezetése; rendelet arról, hogy a földműves- és hitelszövetkezetek igazgatóságában kulák nem foglalhat helyet (tag sem lehet), a tejbeszolgáltatás progresszív tétele; progresszív közmunkaváltság bevezetése; a termeltetési szerződések új rendszere (gazdagodási lehetőség elvétele a kulákságtól), a föld adásvételének felfüggesztése két hónapra, rendelet a földbérletekről és bérlőszövetkezetek alakításáról; a mezőgazdaság felé irányuló hitelpolitika megváltoztatása (állami hitelekkel kizárták a kulákokat), állami gépállomások létesítése, melyek a közösen termelő/táblás/ szövetkezeteknek 30%-os árkedvezményt, a földműves szövetkezeteknek pedig 10%-os árkedvezményt biztosítanak; a gabonabegyűjtés (beszolgáltatás, természetbeni földadó behajtása) átterelése a magánkapitalista kereskedők szektoraiból a földműves szövet-

kezetekhez; a falusi áruellátásnak fokozottabb mértékben a falusi szövetkezetekre való átállítása azzal a perspektívával, hogy a falu áruellátását később döntőleg a kialakítandó egységes, általános szövetkezetek útján biztosítsák.

Az 1948. októberi MDP-jegyzőkönyvből nagyon szépen kiolvasható a tervezett további lépés, a cséplőgépek és traktorok kisajátításának terve. Ezen időszakban a kulák megbélyegzettek és a hozzájuk hasonló falusi kizsákmányolók mintegy 7000 traktorral és 13 ezer cséplőgép-garnitúrával rendelkeztek, míg az államnak a gépállomásokon év végére legfeljebb 1200–1400 traktora és mintegy 250–300 cséplőgép-garnitúrája volt. Úgy vélték, az a gazdaságpolitikai irányvonal, miszerint magánosnak nagy mezőgazdasági gépet ne adjanak el, nem elegendő. Gerő Ernő javasolta, hogy a mezőgazdasági nagygépállományt az állam kezébe összpontosítsák egy decemberben végrehajtott, kifelé meglepetésszerű állami tulajdonba vétellel. Kiemelte, hogy az állami tulajdonba vételnek nem kell elkobzás jelleget adni, tehát nem úgy kell eljárni, mint az ipari üzemek államosításánál, ahol elvben kimondták a kártalanítást, de a volt tulajdonosok ténylegesen kártalanításban nem részesültek. Ehelyett megfelelően összeállított bizottságok útján fel kellene becsülni az állami tulajdonba veendő gépek értékét, 30–40%-kal a tényleges érték alábecslésével, s kimondani, hogy tíz évig egyenlő részletekben az állam kifizeti az árat. Az első részletet traktoroknál 1949 tavaszán, cséplőgépeknél 1949 nyarán ténylegesen kellene fizetni, a további részfizetéseket pedig később meglátnák. A kisajátítást szenvedő géptulajdonosoknak az egész kisajátítási összegre évenkénti beosztással fizetési utalványt lehetne kiszolgáltatni. Az államosítandó gépekből külön gépállomásokat kell létesíteni, több gép összefogásával, ez az elő-

26 Ide sorolható a propaganda által súlykolt megbélyegzés, a fizikai erőszak, a különböző jogcímenek kiszabott büntetések, a perek, az irányított kitélepítés.

feltétele a kulákszabotázs letörésének. Fel kell készülni rá, hogy a kulák nem fogja egyszerűen tudomásul venni az ellene hozott intézkedéseket.²⁷

Az 1949-ben elkezdődött tagosítások az egykori uradalmi birtokokon létrejövő állami gazdaság (Rothermann-uradalom) és az egyre növekvő beszolgáltatási és adóterhek elől menekülő kis- és középparasztok (később dolgozó parasztok) által létrehozott Petőfi Termelőszövetkezet igényeit szolgálták ki, ami természetesen együtt járt a kulákság korlátozásával, az „osztályharc” fokozásával. Bucsun úgy vélték, „ez nem tagosítás, hanem a magántulajdonból való kiforgatás”. Tanakajdon a kulákság lemondott a csereföldről, nem fogadták el a csereingatlant, azt nem művelték meg. Az elfogadott álláspont az volt, hogy: „A kulákságnak pedig fejet kell hajtani, mert aki nem alkalmazkodik közülük ehhez a rendszerhez, azt megtanítták alkalmazkodni.”²⁸

Csepregen a tagosítás ellen tiltakozott Pócza Ferenc. „Az 1949-es tagosítás alkalmával az ő birtoka is tagosítás alá esett. A tagosítás alá került földterületet nem akarta átadni és a cserebébe kapott földet nem vette át. A csereföldet nem művelte meg, és így a művelés ideje kitolódott, ami befolyásolta a következő évi terméseredményt. Végül a földet az állami gazdaságnak kellett kezelésbe vennie. A járásbíróóság 1.000,- Ft pénzbüntetésre ítélte. A tavalyi tagosítás alkalmával a tagosítást úgy állította be a többi paraszt előtt, hogy elvették tőle a földet és ez rossz hangulatot váltott ki a középparasztság körében.”²⁹

Az egyéni gazdahitelek megoszlása, mezőgazdasági kihelyezési állománya ekkor mintegy 23,5 millió korona, ez a következőképpen oszlik meg: 10 holdon alul 48,4%, 10–20 hold között 19,3%, 20–50 hold között 17,55%, 50 holdon felül 14,8%. Az MDP kongresszusán elhangzottak szerint elvárás volt, hogy a hitelek visszafizetésénél éles különbséget tegyenek a dolgozó parasztság és a kulákok, korcsmárosok, kupeckedő elemek között. A dolgozó parasztságnál a hitelek behajtását kíméletesen kellett eszközölni, a szociális viszonyoknak megfelelő törlesztés engedélyezésével. A kulákoknál az egész összeg legszigorúbb behajtása volt a cél, a föld elárverezése nélkül. A vidéki bankvezetők részére kiadandó utasításokban a kulákok és dolgozó parasztság közti határt 20 kh-ban kellett megszabni azzal, hogy a nem mezőgazdasági főfoglalkozásúaknál (korcsmáros, pap stb.) 20 holdon alul is ugyanazt az eljárást kell alkalmazni, mint 20 kh-n felül.³⁰

Rákosi Mátyás a Központi Vezetőség 1949. márciusi beszédében azt mondta, „hogy az eddigi korlátozás meg se kottyant a kulákoknak”, sőt mint fogalmazott, csak tovább gazdagszanak. „Ha valami történik a környéken, minden gazdag ember szoruljon. A falu rendjéért elsősorban a kulák, a lapuló nyugatos, a jegyző, a pap és a tanító a felelős... Ha a kulák megmozdul, éreznie kell a hatalom öklét! Figyelmeztetésben, kioktatásban kell részesíteni őket... Minden eszközzel kell tudni ütni.” A mondatok Kádár Jánoséi.³¹

A gazdaságibüntetőjog-alkotás iránya megváltozott. A három-, majd az ötéves gazdasági terv büntetőjogi védelméről rendelkeztek, majd a társadalmi tulajdon fo-

27 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) M-KS 276.54.014. 1948. október 14. MDP jkv.

28 MNL VaML MDP VMB 5. cs. 26. ő. e. ÁVH-jelentések: 1949.

29 MNL VaML XXXV. f. 61–63. ÁVH-jelentés Szombathely, 1950. augusztus 5.

30 MNL OL M-KS 276. 53.014. 1948. november 11. MDP jkv.

31 BM Történelmi Irattár: B.V. 150346 BM Politikai kollektív ülések anyaga, 1948. december 14.

kozott védelme lett az elsődleges. Szokássá vált a gazdasági problémák büntetőjogi kezelése. A büntetőjog az osztályharc eszközévé vált. Olyan kerettényállásokat hoztak létre, amelyet minden korlátozás nélkül tághattak, bárkit a hatálya alá vonhattak, így a legkisebb vétségért (cséplőgép melletti búzaszemek) is elzárás járt. A politikai hatalom nyomására a bírói gyakorlat számára a bűnösség és a politikai megbízhatatlanság azonos fogalmak lettek. Az osztályhelyzet vált a büntetés kiszabás központi elemévé, azaz az osztályidegenség súlyosbító körülményként való értékelése lett az elfogadott.³² A teljes és a részleges vagyonekobbzás olyan gyakran előforduló büntetés volt, hogy ebből arra lehet következtetni, a vagyonekobbzás olykor a főbüntetésnél is fontosabb volt, lényegében maga az eljárás célja. Az állam a büntetőjog eszközével kívánt hozzájutni a magántulajdonban lévő árukészlethez. Ez ugyanakkor egy-egy család visszafordíthatatlan deklasszálásának eszköze is lett.³³ „Aki csak mozdult, vagy netán mukkanni mert, elvitték. A letartóztatottak körét minden bizonyíték nélkül, tetszőlegesen növelték... vagyis akinek megtöréséhez szükséges volt, annak családtagjait: szüleit, házastársát, illetve élettársát, valamint gyermekeit is lefoglalták.”³⁴

A gazdatársadalom próbált megfelelni az egyre szigorúbb elvárásoknak, mindamellelt próbálta megvédeni gazdasága és családja érdekeit. Az azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy egyik kizárta a másikat. Sok kulákká bélyegzett embert Csepregen is házából egyik melléképületébe költöztették ki, a házába pedig betelepedtek a helyi pártfunkcionáriusok. Mindenna-

possá vált a folyamatos zaklatás, egyeseket saját otthonában vertek meg, mások a börtönben elszenvedett testi bántalmazások következtében törtek meg. Az adózási és beszoigáltatási teher alatti nyomás miatt a gazdák tömegesen ajánlották fel „önként” és ellenszoigáltatás nélkül földjüket az államnak, a tagosítás során felkínált csereingatlanokat nem fogadták el, esetleg más módon (földjük családon belüli megosztása, ajándékozása) igyekeztek lekerülni a helyben készült kulákklistáról.

„Édesapám apai nagyszüleimmal közösen, 1943-ra összesen 27 kh-n gazdálkodtak. Édesapámék egy darab 5-6 mázsás ökröt csak azért neveltek, hogy az adót ki tudják fizetni. A második volt a gazdálkodáshoz szükséges eszközök pótlása, felújítása vagy fejlesztése. Azután következett a család ruházata, mert az élelmiszert maguk megtermelték, és mindig tudtak takarékoskodni földre vagy a ház felújítására. 1945. után azt gondoltuk, hogy az uradalmi cselédek előtt megnyílik a felemelkedés útja azáltal, hogy önálló, független, dolgos gazdák lesznek. Urai az általuk művelt földnek. Mi történt a nagy kollektivizálás után? Leszüllyesztettek minden parasztot az uradalmi cselédség sorába, ahol nem kell gondolkodni, semmiért nem kell rizikózt vállalni, nem kezdeményezhet semmit. Joga van szolgamódon enni, inni és minél kevesebbet és rosszabbul dolgozni, mert becsülete csak annak lett, aki tudott suttozni, lehetőleg rosszat másokról vagy hitét megtagadva a káderezó kérdésére, hogy hány Isten van, azt mondani, hát minden sarokban egy zszomporral. A simasági 1950-es TSZ-bővítés alkalmával édesapámat behívták a TSZ irodába, ahol felajánlották neki, hogy mentesítik a kulákság alól, ha besúgó lesz. Apám természetesen nem fogadta el. Ettől kezdve nem lett a családnak nyugta. Édesapámat elvitték 6 hétre, mert állítólag találtak a pad-

32 Magyar jogtörténet. Szerk. Mezey Barna. Bp., 1999. 330–340. p.

33 Kahler Frigyes: Joghalál Magyarországon 1945–1989. Bp. 1993.

34 Schmidt Mária: Diktatúrák ördögsekéren. Bp., 1998. 98. p.

lason 3 zsizsiket, aztán a 6 hét letelte után rövidesen meghalt. 1952. december 1-jén vették el az egész gazdaságunkat, földet, állatokat, mezőgazdasági felszerelést. Elvettek akkor 2 lovat, 9 szarvasmarhát, két szekeret, ekéket, boronákat, vetőgépet. A TSZ-elnök, aki '44-ben leventeparancsnok volt, gúnyosan megjegyezte: Az ostort is leadják ám! Az elvett jószágért soha nem fizettek egy fillért sem. Családom a TSZ-be nem állhatott be, mert leprás kulákok voltak. Ez nem szocializálás volt, hanem közönséges rablás. Ez nem csak a mi családunk tragédiája, hanem fél községéé Az embereknek elvették a munkakedvét. Leszoktatták a lelkiismeretes munkáról és rászoktatták ivásra, lopásra. Ki a felelős ezért? Nem volt Tv-jük és autójuk az embereknek, de volt tisztességes megélhetésük és a természetes paraszti utánpótláson kívül mindig tudtak nevelni az értelmiség részére, a kereskedelem, ipar számára.³⁵

Adók, kötelező beszolgáltatások, kisajátítások

A helyi gazdálkodóknak maga a beszolgáltatás nem volt ismeretlen. A világháború, a háború okozta károk, aztán a Vörös Hadsereg ellátása, a közellátási és a jóvátételi kötelezettség, a vágtható infláció miatt egyre nehezebb helyzetbe kerültek. A termelőktől történő elvonások folyamatosan nőttek, a kötelező beszolgáltatások köre lényegében mindenre kibővül(hetett). A kulákokat különösen sújtotta a beszolgáltatás és az adó mértéke, lényegében ellehetetlenítette őket. Az ország kommunista vezetése a beadási kötelezettséget arra használta fel, hogy az iparosítást és a mezőgazdaság kollekti-

vizálását felgyorsítsa, az azokkal szembeni ellenállást pedig megtörje. A begyűjtés a tervgazdálkodás rendkívül szerteágazó és bonyolult része volt. Maga a beadási rendszer évről évre változott, a földművekre kivetett kvótákat folyamatosan emelték, a birtokhatárt, ameddig a rendszer kiterjedt, pedig csökkentették. A parasztság ilyen módon történő sanyargatása az élelmiszer-termelésben és -ellátásban is zavarokat okozott. Mindezt tetézte az 1952-es, rendkívül kedvezőtlen, aszályos időjárás.

Ennek a korlátozó politikának szerves része volt az adóztatás is. A kuláknak minősített gazdák hátrányos megkülönböztetése már a beszolgáltatási kötelezettségek kiszabásánál megtörtént, hiszen a progresszivitásra hivatkozva minél nagyobb birtokkal rendelkezett valaki, annál nagyobb szorzókulcsot alkalmaztak a beadandó mennyiség meghatározásánál.

A kormány 7090/1948. (VI. 27.) számú rendelete 1948. június 27-én elrendelte a mezőgazdaság-fejlesztési járulék fizetését.³⁶ A „büntetőadóként”, „kulákadóként” is emlegetett járulék kifejezetten a parasztság módosabb rétegeit érintette. A járulék alanya eleinte az a birtokos volt, akinek egy község határában 15 kh-nál nagyobb olyan földbirtoka volt, amelynek kataszteri tiszta jövedelme a 150 koronát meghaladta. A járulék mértéke sávosan lett meghatározva. 1948. évre vonatkozóan a birtok kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után 1,2 kg-tól 4 kg-ig. A járulékot búzában kellett megfizetni. Ezen új „adónemet” 1949-től módosították, így már a 25 kh vagy 350 aranykorona tiszta jövedelem volt a határ. Problémát jelentett ugyanis, hogy 1948-ban a rendelet hatására az elviekben „szövetéses” dolgozó középparasztkok jó részét is

35 Vitéz Szabó József atya, simasági elszármazott, volt süttőri plébános visszaemlékezései.

36 7090/1948. (VI. 27.) Korm. rendelet a mezőgazdaság fejlesztési járulék tárgyában.

kuláknak minősítették, ráadásul a földbirtokméret és az érték tekintetében a jogszábályok sem voltak következetesek a kulákhatár meghúzásakor. Megjelent az ügynevezett felszorzás módszere, amelynek értelmében a szőlőt háromszoros területként kellett számba venni. Később mindez úgy módosult, hogy a zöldség- és gyümölcsöskert négyszeres, a szőlő pedig ötszörös szorzóval esett latba.³⁷ Ennek az adófajtának a jelentőségét az adta, hogy az így megállapított birtokkategória egyúttal a kulákhatár meghúzására is szolgált.

A korlátozó politika másik fontos lépésének bevezetésére is 1948 nyarán került sor, a földadástól szabad forgalmát akadályozó, illetve a mezőgazdasági ingatlanok hasznóbérletéről szóló intézkedéseket augusztus végén fogadták el.³⁸ A kormányrendelet a földbérlet felső határát 25 kh-ban maximalizálta. Ennek lényege abban állt, hogy ha a bérlő saját tulajdona és bérleménye a 40 kh-at együttesen meghaladta, akkor az e feletti bérleteket ki lehetett sajátítani.

A rendelkezések másik köre a munkaeszközök kisajátításához kapcsolódott. Országosan a mintegy 7000 traktor és 13 ezer cséplőgép elvételére irányuló döntések és azok végrehajtását szolgáló rendeletek először a traktorok,³⁹ majd a cséplőgépek⁴⁰ vonatkozásában is megjelentek. Az elkobzott

gépeket a 4910/1948. (IV. 27.) korm. rendeletben megalapított Magyar Állami Mezőgazdasági Gépüzem részére adták át. 1951-től a még magántulajdonban álló gépeket próbálták felvásárolni, sikertelenül. „A kulákok legnagyobb része ragaszkodik a gépéhez, s egyáltalán nem mutat hajlandóságot arra, hogy a gépét eladja. Inkább vigyék ingyen, akkor tudja, hogy elvették. Van, aki eladja a gépet, de akkor intézzék el, hogy ne legyen kulák.”⁴¹ Csepregen a motoros mezőgazdasági gépeket, traktorokat és cséplőgépeket 1951. december 7-én szállították el. 1952-ben a még magántulajdonban álló gépek kisajátítását az adóhátralékok és büntetések kiegyenlítésére számították be.

A földművesszövetkezetekről szóló 8000/1948. (VIII. 13.) kormányrendelet meghatározta, hogy dolgozó földművesnek azt a földműveléssel élethivatásszerűen foglalkozó személyt kell tekinteni, aki gazdaságában túlnyomórészt saját maga, illetőleg családtagjaival együtt végzi a mezőgazdasági munkálatokat, vagy túlnyomórészt mezőgazdasági bér munka vállalásából él.⁴² Ezzel a jogszabályi fordulattal akként kategorizálták a kulák megbélyegezetteket, hogy aki nem dolgozó paraszt, az kulák.

A 2021/1950. (XII. 3.) MT határozat, melynek tárgya az állattenyésztés és a takarmánytermelés fejlesztése az 1951. és 1952. években, a Minisztertanács kéri, hogy „fokozott éberséget tanúsítsanak dolgozó népünk és a dolgozó parasztság ádáz ellességei, a kulákok kártevő munkájának megakadályozására”.⁴³ A jogi nyelvzetben tehát 1950-ben jelent meg először a kulák kifejezés.

37 Erdmann Gyula: Begyűjtés, beszolgáltatás Magyarországon 1945–1956. Békéscsaba, 1992.; Ó. Kovács József: A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965. Bp., 2012. 111–112. 87–116.; Tóth, 2021. 20–21. p.

38 9000/1948. (VIII. 29.) Korm. rendelet a mezőgazdasági ingatlanok hasznóbérletéről.

39 8130/1946. (VII. 27.) ME-rendelet a mezőgazdasági traktorok és traktoros talajművelőgépek bejelentésének, nyilvántartásának, tulajdonjogi igazolásának, forgalmának, használatának és igénybevételeinek szabályozása tárgyában.

40 2050/1949. (III. 5.) Korm. rendelet a cséplőgépek műszaki állapotának felülvizsgálásáról és egyes cséplőgépek igénybevételeéről.

41 MNL VaML Vas Megye Tanácsa VB. Elnöki „szigorúan bizalmas” és „bizalmas iratok” 2. d.

42 A földművesszövetkezetekről szóló 8000/1948. (VIII. 13.) Korm. rendelet 48. §.

43 2021/1950. (XII. 3.) MT határozat az állattenyésztés és a takarmánytermelés fejlesztéséről az 1951. és 1952. években VIII. b) pontja.

Az 1951/1952. évi állami begyűjtésről szóló 1951. évi 10. törvényerejű rendelet szabályozta a mezőgazdasági termelők beadási kötelezettségét, mely három részből állt: a termény- és állatbeadási kötelezettségből, a baromfi- és tojásbeadási kötelezettségből, valamint a tejbeadási kötelezettségből.⁴⁴ A kulákok 1951/1952. évi sertésbeadási kötelezettségének szabályozása tárgyában hozott rendelet a kulákok sertésbeadási kötelezettségét földbirtok-kategóriák szerinti progresszivitással írta elő, a kataszteri tiszta jövedelem alapján 0,6 kg-tól 1,6 kg-ig. A terület nagyságának megállapításánál a kertet (gyümölcsöst) négyszeres, a szőlőt ötszörös területtel kellett számítani. A sertésbeadásra köteles kulák annyi sertést volt köteles hizlalni, amennyinek együttes élősúlya a sertésbeadási kötelezettségének megfelel. Egyegy sertésnek élősúlyban legalább 130 kg-nak kellett lennie.⁴⁵ Az ipari keresményeket: a cséplőgépek üzembentartóinak keresetét, továbbá a malmok, darálók és hántolók vámkeresményét az állami begyűjtés céljára be kellett adni.

A kulákok terményének elszámoltatása kapcsán kimondták, hogy akkor is el kell számoltatni őket a terméssel, ha már elszámoltatták. Az elszámoltatás alól akkor sem mentesülhettek, ha birtokukat már részben vagy egészben átadták. Fontos adalék, hogy a szegényparasztok segítségével felderített, elrejtett termény 10%-át a kulákok leleplező szegényparaszt kapta jutalomként, ebben a jutalomban a tanácstag is részesülhetett.⁴⁶

44 1951. évi 10. törvényerejű rendelet az 1951/52. évi állami begyűjtésről.

45 251800/1951. (IV. 20.) ÉlmM rendelet a kulákok 1951/52. évi sertésbeadási kötelezettségének szabályozása tárgyában

46 MNL-VaML-XXIII-51.6e61. Vas Megyei Tanács vb. elnöki „szigorúan bizalmas, bizalmas” 1950. 34. 142/500/1950.-VII. október 6.

Az 1951. évi 10. törvényerejű rendelet külön rendelkezett a kulákokra előírt termény- és állatbeadási kötelezettségről, egyúttal meghatározva azt is, akkor éppen kiket tekintett a kormányzat annak:

- akinek a tényleges művelése alatt álló összes földterülete az erdővel és nádassal együtt – a kertet (gyümölcsöst) négyszeres, a szőlőt ötszörös területtel számítva, a 25 kh-at, vagy annak kataszteri tiszta jövedelme a 350 aranykoronát eléri vagy meghaladja;
- akinek a tulajdonában az erdővel és nádassal együtt – a kertet (gyümölcsöst) négyszeres, a szőlőt ötszörös területtel számítva – 25 kh, vagy ennél nagyobb mezőgazdasági művelés alatt álló földterület van, vagy aki olyan földterület tulajdonosa, amelynek kataszteri tiszta jövedelme a 350 aranykoronát eléri vagy meghaladja, akkor is, ha a tulajdonát képező terület egyrészét haszonbérletbe adta;
- akinek cséplőgépe, elemi vagy gépierővel hajtott munkagéppel rendelkező ipari üzeme (malom stb.) van, továbbá aki kereskedést vagy vendéglátóipart folytat, amennyiben a gazdaságához tartozó mezőgazdasági művelés alatt álló terület kataszteri tiszta jövedelme a 100 aranykoronát eléri vagy meghaladja;
- aki az 1949. évben mezőgazdaságfejlesztési járulék fizetésére volt kötelezve, ha egyébként nem is esik a fenti pontok hatálya alá.

A kulákok termény- és állatbeadási kötelezettsége a gazdaság területének nagysága és kataszteri tiszta jövedelme szerint, sávosan volt meghatározva. A kötelezettség aranykoronánként 48 kg-nál több nem lehetett. A termény- és állatbeadási kötelezettséget négy csoportra lebontva voltak kötelesek teljesíteni: kenyérgabonabeadás a kötelezettség 25%-a, takarmánybeadás

a kötelezettség 15%-a, állat- és zsírbeadás a kötelezettség 48%-a és burgonyabeadás a kötelezettség 12%-a.⁴⁷

Ezekon felül a kulákok a tényleges művelésük alatt álló összes földterület után külön sertésbeadást, a művelésük alatt álló szőlőterületük után külön borbeadást is kötelesek voltak teljesíteni.

Hivatalosan nem minősült ugyan adónak, de a békekölcsön jegyzése a még megmaradt jövedelem elvonására szolgált. A kulákságot különösen sújtotta, velük magasabb összegeket jegyeztettek. 1950. szeptember 29-én a megyei bizottságnak tervekölcsönjegyzés tárgyában írt levélből megtudjuk, hogy Csepregen a kulákok 46 ezer forintot jegyeztettek. A békekölcsön jegyzők közül kitűnt Frank János 11 holdas dolgozó paraszt.⁴⁸ 1949. október 7-én dr. Varga András csepregi járási jegyző azt jelentette Papp Géza főispánnak, hogy „Csepregen a kulákságot a jegyzőségre behívták és ott próbálták felvilágosítani tervekölcsönjegyzés fontosságáról. Akik nem akartak jegyezni, egyenként behívták és ott meggyőzték a jegyzés hazafias kötelességéről. Egész minimális kivételtől eltekintve a kulákság megértette a demokráciával fennálló kötelezettségét és nagyon szép összegeket jegyeztek. Október 2-ig Csepregen 187 fő jegyzett 164 300 forintot.”⁴⁹

A begyűjtési helyzet folyamatos figyelemmel kísérése, az elvárt számok teljesítése a községi tanács kiemelt feladata volt a Begyűjtési Hivatal begyűjtési biztosain keresztül, akik minden alkalommal beszámoltak a községi végrehajtó bizottságnak (továbbiakban: vb). Máthé Gyula csepregi

tanács tag az elmaradások okán javasolta, hogy a tejhátralékosoktól a tehenet transferálja el a vb, míg Király János tanács tag azt a javaslatot tette, hogy azon gazdák ellen, akiktől a hátralék nem hajtható be, tegyenek bűnvádi feljelentést. A községi tanács 111/1954. számon akként határozott, hogy listázzák a késlekedőket. 112/1954. számú döntésük pedig lehetővé tette az eredménytelen személyes tárgyalás esetén az egyes notórius gazdák elleni bűnvádi eljárás indítását. 1954. július 9-én 14 hátralékos gazda helyszíni szemlét folytatott le a Tanács.⁵⁰

Bükön Kiss Lajos 40 holdas kulák azt mondta egy 1951-es ÁVH-jelentés szerint, hogy „ő nem tudja megérteni ezt a pizsokságot, amit a kuláknak nevezettekkel csinálnak, de bolond az, aki egy szem gabonát is lead, mert reméli, hogy most már úgyszem fog sokáig menni ez a helyzet”.⁵¹ Csepregen Kovács János 22 holdas középparaszt kifogásolta, hogy „állandóan azt hangoztatják, hogy a középparasztokkal nem fognak úgy bánni, mint a kulákokkal, de az elszámoltatások megmutatták, hogy minket éppúgy elszámoltatnak, mint a kulákokat. Bolond, aki ezeknek hisz, és minden termését leadja!”⁵²

„A beszolgáltatásokkal mindent elvittek tőlünk. Rettenetes volt. Ha nem bírtunk teljesíteni, akkor meg jöttek a büntetések, jöttek a rendőrrjárőrök. Ha pedig jöttek, mindenbe belekötöttek. Olyat tettek szóvá, hogy a szalma az udvaron miért itt van, miért nem ott. Oktalan zaklatások voltak nap, mint nap. Embereket is megverték, kényszerítették őket a szövetkezetbe. De nekünk nem engedték.”⁵³

47 1951. évi 10. törvényerejű rendelet az 1951/1952. évi állami begyűjtésről, 19–20. §.

48 MNL VaML XXXV. 11/b) 1. 45. ford. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága Agitációs osztály, 1950.

49 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. 5 éves tervekölcsönjegyzés lebonyolítása 26-eln/1949. 001-9050/1.

50 MNL VaML XXIII-728/c) 2. Csepreg Községi Tanács vb-ülés jegyzőkönyve 1954. június 18.

51 MNL VaML XXXV. 61–63. ford. ÁVH-jelentés, 1951. március.

52 MNL VaML XXXV. 61–63. ford. ÁVH-jelentés, 1952. január 6.

53 Pócza Ferenc visszaemlékezései, 1999.

Csepreg község város adókerület.

Sorszám	Világosi kassza száma	A gazdálkodó		Milyen munkában gazdálkodik			A gazdasághoz tartozó						
		neve	lakhelye (utca, dt, tér, tanya) házszám, hrsz.	tel. földm. sz.	hasznosított	hasznosított	szántó		egyéb műv. ág.		összes		
							terület	kat. tiszta jöv.	terület	kat. tiszta jöv.	terület	kat. tiszta jöv.	
													k. hold
41		Bercsai Májossal	Jászokh. Hajm. 13			3	400	51			3	400	51
42		Pozsa Ferenc	- - - 15			25	1100	54	2	500	24	28	605
43		Mész Ferenc	- - - 17			5	300	90	1	600	5	6	900
44		Mész Mária	- - - 17			1	500	16			1	500	16
45		Csernyán Mihály	- - - 19			4	1200	151	1	600	25	9	200
46		Csernyán János	- - - 19			11	900	205			11	900	205
47		S. Pálthy László	- - - 21										
48		S. Pálthy Imre	Sopron				900	9				400	2
49		Puzslai János	Kossuth u. 23			1	1200	46		1200	3	2	800
50		Puzslai Erőssé	- - - 23			2	1000	41			2	1000	41
51		Puzslai Erőssé	- - - 25										

1. kép. Az 1949–1950-es gazdálajstromról készült kép.

Fotó: Soproni Levéltár (MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950. 68.d)

A csepregi Kiss József gazdát 1000 forint pénzbüntetésre ítélték, mivel elmaradt a szántási ütemtervben meghatározott határidőtől, míg a tejbeszolgáltatás késlekedésért 800 forint pénzbüntetést és kétheti fogházat kapott. Horváth Antal csepregi gazdálkodó ellen vélt alkalmazottja miatt uszítottak, míg tejbeszolgáltatás elmulasztása miatt 1000 forint pénzbüntetést és két hónap fogházat kapott. Károlyi Józsefet ugyanezért ítélték el 1000 forint pénzbüntetésre és kéthavi elzárásra, 700 forint megfizetésére kötelezték továbbá azért, mert fogatát munka ellenében kölcsönadta.⁵⁴

Gazdálajstromok, kuláklisák

A megbélyegzett gazdák hátrányos megkülönböztetésére, egyúttal a számbavételükre is szolgáltak az úgynevezett kuláklisák.

54 MNL VaML XXXV. 61–63 fond. ÁVH-jelentés, 1950. augusztus 5.

Bár 1948-tól, a „kulákadó” bevezetésétől a 25 kh kulákhatar feletti birtokok száma jelentősen csökkent, a kuláknak bélyegzetek köre folyamatosan nőtt. Kuláknak minősült ugyanis az is, akinek cséplőgépe, korábban malma vagy kocsmája volt, kereskedelemmel foglalkozott, továbbá szintén ezen megbélyegzett csoportba került az is, akinek „kizsákmányoló módon” állandó alkalmazottai voltak. A települések kuláklisáin olyanok is szerepeltek, akik az előző rendszerben betöltött tisztségük, vagy egész egyszerűen „ellenséges viselkedésük” miatt „osztályidegennek” számítottak. A kuláklisák ugyanis nem csupán arra szolgáltak, hogy az adók kivetése miatt számba vegyék a megszabott birtokkategóriával rendelkező gazdákat, hanem a listázással egyértelműen a falusi osztályellenség összegyűjtése, valamint hátrányos megkülönböztetés volt a cél. Bár az első országos kulákösszeírást Házi Árpád belügyminiszter rendelte el 1952-ben, az egységes elvárások szerinti

listák pedig ez év őszétől keletkeztek, bizonyos összeírások már 1948–1949-ben, a mezőgazdaság-fejlesztési járulékkal összefüggésben is születtek. Ezek a listák lényegében azt jelentették, hogy egyszerűen „K” betűvel jelölték a gazdalajstromokban, ha valaki kuláknak minősült (1. sz. kép). Az első kuláklisák készítésekor, 1948-ban mintegy 66–67 ezerre volt tehető a földterülete alapján kuláknak minősülő gazdák száma országosan. A mezőgazdaság-fejlesztési járulék kivetése miatt készült összeírások a listázásoknak csupán a kezdeti állomását jelentették. A kuláknak minősített gazdákról későbbi időpontokban, sokszor egymástól eltérő okból kifolyólag különféle listákat készítettek: léteznek adóhátralékokat, tervkölcsönjegyzésében hátralékos kulákokat rögzítő, vagy éppen a kulákok ingó és ingatlan vagyonainak kimutatását tartalmazó összeírások.

Áttekintve a fellelhető, 1948. és 1954. között készített gazdalajstromokat, a csepregi gazdálkodók birtokméret szerinti megoszlását az 5. táblázat ismerteti.⁵⁵

A gazdalajstromban a kulákok külön lapon voltak nyilvántartva, mely lapok megtalálása hosszúságos levéltári kutatás során sem vezetett eredményre. A település kulák megbélyegzettjeinek létszámára a főlapok adatai utal. Egyes községekben 1950-től sem tartottak nyilván külön listát, továbbra is csak a „K” jelzés utalt arra, hogy helyben bizony annak tekintik az illetőt.⁵⁶

1948. december 12-én a csepregi járási főjegyző, dr. Farkas Kálmán a községektől a színleges iparűzés megakadályozása a korcsmaiparban és a korcsmárosok anyagi

Gazdalajstrom 1948/1849	
25 kh felett	14 fő
Gazdalajstrom 1951/1952	
0–1 kh	160 fő
1–3 kh	406 fő
5–8 kh	135 fő
8–10 kh	72 fő
15–20 kh	24 fő
20–25 kh	5 fő
Gazdalajstrom 1952/1953	
0-1 kh	179 fő
3-5 kh	93 fő
hiányos	
Gazdalajstrom 1953/1954	
0–1 kh	190 fő
1–3 kh	233 fő
3–5 kh	113 fő
5–8 kh	145 fő
8–10 kh	53 fő
10–15 kh	55 fő
Összesítés: kulákok 165 kh 615 öl földterület	

5. táblázat

helyzete tárgykorban írt levelet. Kérte, hogy az Elsőfokú Iparhatóság gyűjtse össze a korcsmárosiparban tevékenykedőket, és ismertesse vagyoni helyzetüket (1–5 kh, 5–15 kh és 15 kh feletti birtokosok). Az adat-szolgáltatás Wagner Sándor, Pócza Antal, Frank István, Szele Ferenc és Szentkúti Antal korcsmárosokat érintette, kiemelve Szele Ferencet 21 kh földbirtokával.⁵⁷

55 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950. 68.d és MNL VaML-XXIV.621. Községi begyűjtési kartonok és gazdalajstromok, 1946–1957, 52. doboz.

56 MNL-VaML-XXIII-51.6e61. Vas Megyei Tanács vb. elnöki „szigorúan bizalmas, bizalmas” 1950. 34. 142/500/1950.-VII. október 6.

57 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 10. doboz 3277-4353/1948.

Sopron vármegye alispánja az 1949. március 28. napján érkezett, rendkívüli közigazgatási értekezletre szóló meghívóban kérte a községi elöljárókat, hogy a kitöltött kérdőívekkel menjenek az értekezletre. A kérdőív alapján Csepreg összlakosságának száma 4245 fő, a 16 éven felüliek szociális összetétele 1198 fő munkás, 1878 fő paraszt, 162 fő értelmiségi. A község földértékmegoszlása az alábbi:

1–5 kh	313 fő
5–10 kh	226 fő
10–20 kh	129 fő
20–25 kh	15 fő
25 kh felett	12 fő

6. táblázat

Ezen kérdőívvel párhuzamosan a községi jegyző összeállította az első kuláklislistát is, a névsort a népi szervektől szerezte be. Ezen lista első változatán 44 fő szerepel, köztük 26 fő neve mellett a K megjelölés. A főispánnak leadott lista 41 főt tartalmaz, melyből 15 fő rendelkezett 25 kh feletti földbirtokkal (ebből öten éppen 25 kh-dal), 16 fő 25 kh alattival, 3 fő értelmiségi került a listára, 3 fő cséplőgép-tulajdonos, 12 fő korcsmáros vagy egyéb üzlettulajdonos és 5 fő kupec, spekuláns. Átfedések természetesen vannak, a listán leadottak közül 19 főnek volt a népi szervek szerint alkalmasítottja.⁵⁸

Az 1949/1950. évi adókerület-kimutatóban 16 gazdát különállóan, pirossal jelölték földterületeik nagyságával, ezen gazdák – eltérő birtoknagysággal – de mindannyian szerepelnek az 1949. márciusi listán:

58 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 11. doboz 52/1949. A kulákok névjegyzéke Csepreg községben.

Név	Kh
Kiss József	23
Ridavits Mihály	19
Frank Ferenc	18
Pócza Józsefné	32
dr. Takáts Ödön	86
Horváth János	24
Belkovics Gyula	19
Özv. Szele Ferencné	23
Beer János	22
Horváth Antal	28
Pócza Ferenc	28
Ravadics Géza	28
Károlyi József	19
Pócza Kálmán	22
Ifj. Szabó József	19
Horváth József	44

7. táblázat

Papp Géza Sopron vármegyei főispán 1949. március 31-én a járási főjegyzőknek kiküldött levelében úgy fogalmazott, hogy „tekintettel arra, hogy közigazgatási vonalon ezidáig vajmi kevés történt, a kormánynak a paraszt-kérdéssel kapcsolatos célkitűzései megvalósítására, azaz a szegény parasztság erőteljes támogatására, a középparasztság megnyerésére és a kulákság visszaszorítására”, további intézkedéseket várt. Az egyik, hogy a községi elöljárók a kulákság minden kis szabálytalanságát tárják fel és minden esetben tegyenek feljelentést. Enyhítő körülményeket a kulákság esetén nem lehet figyelembe venni, a kiszabható büntetés maximumát kell alkalmazni. A főjegyzők feladata volt, hogy ezen ítéletek a vasárnapi közhírré tétellel köztudomásra legyenek hozva. Rendszeres hangulatjelentéseket várt

továbbá a községekről, szinte mindenre kiterjedően.⁵⁹

A főispán egy későbbi, Belügyminisztériumba írt levelében a kapuvári rendőrség vezetőjének leváltását sürgette, mivel az túlzottan agresszív, tettlegességig elfajulva viselkedett kulákokkal és kisparasztokkal.⁶⁰

A Magyarországi Bércséplők és Géptulajdonosok Országos Közossége által a községi adóhivatalnak küldött levél összesítette a helyi tagokat, részükre adóátalány megállapítását, az adó kivetését és beszédését kérte. Ezen kimutatás azon helyi cséplőgép-tulajdonosokat tartalmazza, akik az országos közösség tagjaként bércséplést vállalhattak. A 12 tagból 7 fő szerepel az 1949-es listán.⁶¹

Az 1949. június 11. napján tartott tisztértekezleten a Soproni Közellátási Felügyelőség részéről kérték a járási főjegyzőket, hogy a gazdajelzővel kapcsolatos munkák mielőbbi és pontos elvégzésére utasítsák a jegyzőket és ellenőrizzék a végrehajtást. A közös háztartásban élők gazdasága egynek tekintendő, kivételt csak a helyi népi szervek tehetnek.⁶²

A csepregi járás főjegyzője, Böcskei Imre komolyan vette hivatását, a területi államvédelmi szerv elégedetten jegyezte fel róla, hogy „a kulákok elleni harcot viszi, velük szemben hajlamos a túlkapásokra. Szerepénél fogva a párt vezetőségével együtt viszi az osztályharcot. A kulákokat különösen az adózás terén megszorítja. A kulákok haragos viszonyban vannak vele. Gyakran fel-

jelenti őket, ha szabálytalanságot észlel. A középapparatság egy része vele szemben közömbös, míg a másik része, valamint a dolgozó kisparasztok legnagyobb részét szeretik. A reakció részéről gyakran támadás éri. Már több ízben feljelentették, de a feljelentés anyagának kivizsgálása arra mutatott, hogy a feljelentés alaptalan volt.”⁶³

Az 1950 nyarán összeállított kuláklistán 14 fő szerepelt. Itt már egyértelműen szubjektív alapú összeírás történt, tekintettel az egy évvel korábbi lista adattartalmára. Ezen a listán szerepelt 20 kh-nál nagyobb földtulajdonnal rendelkező, korcsmáros, szikvízüzemes és állatorvos is.⁶⁴

A Magyar Dolgozók Pártja 1951. február 25. – március 2. között lezajlott II. kongresszusa új lendületet adott a kuláklisták felülvizsgálatának. Rákosi Mátyás kongresszusi beszédében kihangsúlyozta, hogy a kulákstatisztikákban nem szerepelnek azok a személyek, akiknek a földje a kulákhatárt nem érte el, de kocsmája, kereskedése, cséplőgépe, vállalata van, kupeckedik vagy spekulál, holott ők is a kizsákmányolók körét bővítik. Fentiek alapján valószínűsíthető, hogy a központilag nyilvántartott listán már csak a 15 fő 25 kh vagy afeletti területen gazdálkodó szerepelt.

Az MDP Politikai Bizottsága komoly eredménynek értékelte 1951-ben, hogy a kulákság korlátozására irányuló politika következtében tovább csökkent a kulákság gazdasági ereje. A kulákság tulajdonában lévő szántóterület mintegy 275 ezer kh-dal, a kulákok száma (akinek a földje 25 kh, illetve a 350 AK tiszta jövedelem feletti) 66 ezer főről 36 ezer főre csökkent. A földjükről lemondott kulákok 72%-a tartott meg földet, átlagosan 10,9 kh szántót. A Po-

59 MNL GyMSMSL-IV.401/b Főispáni elnöki iratok 1945–1949. 6./1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. március 31.

60 MNL GyMSMSL-IV.401/b Főispáni elnöki iratok 1945–1949. 7./1949. „Szigorúan bizalmas” 1949. április 11.

61 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1947–1950 (Fond) 11. doboz 1949. 02. 10.

62 MNL GyMSMSL-IV.401. b) Főispáni Elnöki Iratok 1945–1949. „Bizalmas iratok” 1949. június 11.

63 MNL VaML XXXV. f. 61–63. ÁVH-jelentés 1950. augusztus 5.

64 MNL VaML XXXV. f. 61–63. ÁVH-jelentés 1950. augusztus 5.

litikai Bizottság 1950. évi határozata óta a 25 kh, illetve 350 aranykoronánál kevesebb földdel rendelkező kulákokkal szemben is erősebben érvényesült a gazdasági korlátozás (korcsmáros, traktor- és cséplőgéptulajdonos stb. kulákok). Ennek köszönhetően mintegy felére csökkent a falusi magánkorcsmák száma. A traktorral és cséplőgéppel rendelkezők pedig mintegy 1010 db traktort és 2711 cséplőgépet adtak át az állam részére (magánkézben volt még 5700 traktor és 7128 db cséplőgép). A kulákság által elkövetett bűncselekmények és szabotázások száma magas, a bíróságok júniusban 3070, júliusban 4123 kulák ellen hoztak ítéletet. A kulákság korlátozására irányuló politika végrehajtásában hibaként fogalmazták meg a jobboldali opportunistát, a kuláksággal szembeni békülékenységet. Kiemelték a kulákság nehezen felismerhető aknamunkáját, valamint azt, hogy a sajtó nem rendszeresen foglalkozik a kulákság elleni harc kérdésével, a kulákság leleplezésével. Hibaként értékelték a „baloldali” elhajlást, mely a gyakorlatban a középparasztok kulákok közé sorolásával valósult meg. Kimondták, hogy előfordultak a kuláksággal szembeni megengedhetetlen túlzások (verések, indokolatlan büntetések), melyek a dolgozó parasztok sajnálkozását váltották ki. A baloldali túlzások elkövetőinek esetleges felelősségre vonását is felvetették. Megfogalmazták, hogy komoly hiba a felsőbb szervek által ellenőrzött és jóváhagyott kuláknyilvántartás hiánya, így fordulhat elő, hogy állandóan változik a nyilvántartott kulákok száma. A Politikai Bizottság kiállt amellett, hogy a korlátozás politikáját a továbbiakban az eddiginél következetesebben kell folytatni; ki kell terjeszteni azokra a kizsákmányolókra – kulákokra, akik nem ütik meg a „kulákhatárt”; következetesebben és konkrétan kell leleplezni a kulákság paraszt- és államellenes magatartását. Ki-

mondták, hogy meg kell akadályozni a kulákok gazdasági korlátozó szabályok alóli (adó, begyűjtés) kivonását, ezért minden községi tanácsnál az 1948 előtti vagyoni helyzet figyelembevételével kellett elkészíteni a kulákok névjegyzékét. A kulák névjegyzékeket a járási tanácsok és járási pártbizottságok irányítása mellett folyamatosan 1952. január 1-ig kellett felülvizsgálni. Olyan falusi kizsákmányolókat is fel kellett venni a listára, akiknek a földjük, jóllehet nem érte el és nem is éri el a jelenlegi kulákhatárt, de túlnyomórészt kizsákmányolásból és nem maguk és saját családjuk munkájából éltek vagy élnek. A kuláklistán ki lehet hagyni olyan családokat, akiknek a földjük ugyan a kulákhatáron felül volt vagy van, de idegen munkaerőt állandó jelleggel sem a múltban, sem a jelenben nem alkalmaztak, valamint földjüket túlnyomórészt saját, vagy családjuk munkaerejével művelték, továbbá akik nem kizsákmányolók.⁶⁵

A fellelhető levéltári források alapján egyértelmű, hogy az osztályharc fontos eszközének tekintett kuláklistán kialakításának egységes szempontjai nemigen érvényesültek. Megjegyzem azonban, hogy az objektív szempontok (kh-határ, éves alkalmazott) melletti „kizsákmányoló”, mint szubjektív megítélés alá eső feltétel, eleve nem is tette lehetővé azt.

Jákon a vita főleg a kulák és a középparaszt kérdés körül forgott: megállapították, hogy az elvtársak nem voltak tisztában azzal, hogy ki a kulák, és ki a középparaszt. Amennyiben egyértelműsítik a fogalom meghatározást, a középparasztot a választás során maguk mellé állíthatják.⁶⁶

A kuláklistán felülvizsgálatánál gyakran megállapították, hogy a tanács kétféle ku-

65 MNL OL M-KS 276.53.082. 1951. szeptember 6. MDP jkv.

66 MNL VaML XXXV.-11/b/1. MDP Szombathelyi Járási Bizottsága 1949/1950.

láklistát vezetett: egyet azokról a kulákokról, akik a rendelet értelmében mezőgazdaságfejlesztési járulék fizetésére voltak kötelezve, illetve egy másik összeírást a terménybegyűjtés szempontjából kuláknak minősülőkről.

A korabeli adatsorok, táblázatok kuszaságát jelzi, hogy azok véletlenül sem egyeznek, az összefüggés sem kiolvasható. Az nyilvánvalóan problémát jelentett, hogy a tanácsokon a kuláklista összeállítása során nem vették figyelembe a Minisztertanács 142/1950. (V. 17.) MT rendeletét az 1950/1951. évi állami terménybegyűjtés szabályozása tárgyában, mellyel az egész beszolgáltatási rendszer egy nehezen értelmezhető szabályrendszerre alakult. Nem minden esetben rögzítették azoknak a nevét, akik ugyan birtokviszonyaikkal miatt nem lépték át a kulákhathatárt, de rendelkeztek cséplőgéppel, vagy gépi erővel hajtott munkagéppel, korcsmával vagy kereskedéssel. Azok egy részét, akik időközben földjüket részben, vagy teljes egészében leadták és így a 25 kh vagy 350 aranykorona tiszta jövedelemhatár alá kerültek, egész egyszerűen lehúzták a listáról, nem számítottak többé kuláknak. A tulajdoni viszonyok mellett azon szubjektív szempont pedig, hogy az adott gazda vidéki osztályellenségnek számított-e, végképp kiszámíthatatlan.

Az 1953. évi általános jövedelemadó lajstromozása kapcsán a kulákok besorolásánál már úgy fogalmazzuk, hogy a földbirtok általános jövedelemadójának megállapításánál a kulákokra vonatkozó szabályokat annál kell alkalmazni, aki a Belügyminisztérium által összeállított „kuláklistán” név szerint szerepel.⁶⁷

A Központi Vezetőség június 27–28-ai ülésén elfogadott határozata viszont elviekben megszüntette a kuláklistákat, vagy legalábbis

komolyan foglalkozott azok következményeivel, hiányosságaival. Az 1953. szeptemberi, MDP Mezőgazdasági Osztálya által tett, kuláklista megszüntetésével kapcsolatos javaslataiból, észrevételeiből szépen kiolvasható, hogy finom önkritikát gyakorolva lényegében beismerték az eddigi korlátozások félresiklását. A hibát főképp abban látták, hogy a lista a kulákok elleni harcot adminisztratív vonalra vitte. A kuláklista olyan jelleget adott a kulákságnak, hogy a listán csak megbélyegzett emberek vannak, akiket a törvény nem véd és velük szemben bármilyen önkényeskedést lehet alkalmazni. Számos helyen elégedetlenkedő középparasztokat azzal fenyegettek, hogy kuláklistára kerülnek. Felhasználták ezt arra is, hogy kis- és középparasztokat a termelőszövetkezetekbe erőszakoljanak. A kuláklistára 23 230 olyan személyt vettek fel, akik azelőtt nem estek a kulákkorlátozás alá, s így a kuláknnyilvántartásba vettek száma 71 603-ra nőtt, míg 1949-ben mintegy 65 632 kulákot tartottak nyilván. A különbséget az okozza, hogy a kuláknnyilvántartást a tanácsszervek állandóan változtatgatták, másrészt pedig abból, hogy sok középparaszt került a kuláklistára. A kuláklista adatai alapján 13 447 fő azoknak a száma, akiknek 25 kh-nál nagyobb, vagy 350 aranykoronánál magasabb kataszteri tiszta jövedelemmel rendelkeznek. A 25 kh-nál kevesebb területtel rendelkezők száma 36 269, emellett 21 887 olyan személy szerepelt a nyilvántartásban, akik valamikor kulákgazdasággal rendelkeztek, de az elmúlt évek során gazdaságukat teljesen felszámolták. Előfordult számos helyen, hogy a kuláklistára bosszúból, rosszindulatból és egyeseket politikai magatartásukból kifolyólag vettek fel a párt- és a tanácsszervek. Ugyanakkor olyan személyeket mentesítettek, akik a tanács vezetőinek rokonságához, baráti köréhez tartoznak. Ezen túlmenően a kuláklista módot adott a tanács

67 MNL VaML XXIII. 326.. c) 1. Szombathelyi Járásai Tanács VB. Titkársága 015/1953. T.ÜK.

dolgozóinak megvesztegetésére és korrupcióra is. A kuláklista falun komoly elégedetlenséget váltott ki, és az igazságtalanságok miatt sok fellebbezés, panasz érkezett a tanácsszervekhez, ezek jelentős részét azonban a tanácsszervek nem vizsgálták ki érdemben, hanem mereven alkalmazták a helytelen rendeleteket, azon még vitatkozást sem engedtek meg. A Mezőgazdasági Osztály azt javasolta, hogy „fel kell számolni minden, a kulák likvidálásra irányuló törekvést. A gazdasági rendszabályokat úgy alkalmazzák az állami szervek, hogy az ne tegye lehetővé a gazdálkodásukat és ne vezessen likvidálásukhoz. A kulákok korlátozása terén a törvényes rendeleten túlmenni nem szabad.”⁶⁸ Azon középparasztokat, akik jogtalanul kerültek a kuláklistára, a kulákkorlátozás alól mentesíteni kell. Felmérve a fogalom meghatározás körüli anomáliákat, a kulákmeghatározást az alábbiakban akarják pontosítani:

- aki saját vagy bérelt földön állandóan bér munkát (éves cselédet) foglalkoztatott, illetve foglalkoztat, ő maga pedig nem dolgozott, vagy kupeckodással, uzsorászkodással foglalkozott, tehát mások kizsákmányolásából élt;
- akinek tulajdonában vagy bérletében lévő földterület 1948. január 1-jén vagy jelenleg is a 25 kh-ot és a 350 aranykorona értéket együttesen meghaladta vagy meghaladja – 4119 fő 119 429 kh földterülettel –, ez azokra is igaz, akik 1948. január 1. óta földjüket részben vagy egészben az államnak felajánlották, vagy családtagjai között szétesztették – kb. 30 ezer fő;
- akik földjének aranykorona-értéke a 400-at meghaladja (kb. 7104 gazdaság);

68 MNL OL M KS MDP jegyzőkönyvek 276. f. 53. cs. 134. ó. e. 1953. szeptember 2. Mezőgazdasági Osztály javaslat a kuláklista megszüntetésével kapcsolatos egyes kérdésekre.

- akinek cséplőgépe, elemi vagy gépi erővel hajtott munkagéppel rendelkező ipari üzeme (malom stb.) volt vagy van, továbbá aki kereskedést vagy vendéglátóipart folytatott vagy folytat, amennyiben a gazdaságához tartozó mezőgazdasági művelési terület kataszteri tiszta jövedelme a 150 aranykoronát meghaladja.
- A javaslat szerint a jövőben a dolgozó paraszttal egyenlő bánásmódban kell részesíteni:
- akiknek a szülei kulákok voltak, de a földterület szétesztása után az örökölt földterület a 25 kh-at és a 350 aranykorona vagy a 400 aranykorona értéket nem éri el;
- a tulajdonukban lévő területet – bár az kulákgazdaság volt – időskorukra vagy munkaképtelenségükre való tekintettel 1948. január 1. előtt szétesztették, azon nem ők gazdálkodnak és arról jövedelmük nincs;
- értelmiségi dolgozók, akiknek tulajdonukban kulákgazdaságot meghaladó földterület volt vagy van, abban az esetben, ha a fő jövedelme nem a földtulajdonból származik.⁶⁹

A kuláknak minősített gazdák üldözötése nem ért véget. A politikai életben bekövetkezett fordulat hatására Rákosi némileg háttérbe szorult ugyan, de a szavai továbbra is nagy súllyal estek latba. Elhíresült, 1953. július 11-én elmondott beszéde mértékadó lett, ebben a beszédében hangzott el az a közismert mondat, miszerint „a kulák kulák maradt, listával vagy lista nélkül”.

Bár a júniusi határozat kimondta, hogy a kuláklisták eltörlése mellett meg kell szüntetni ezen személyek zaklatását is, hozzátették, hogy mindezt „a kulákság korlá-

69 MNL OL M KS MDP jegyzőkönyvek 276. f. 53. cs. 134. ó. e. 1953. szeptember 2. Mezőgazdasági Osztály javaslat a kuláklista megszüntetésével kapcsolatos egyes kérdésekre.

tozásának és elszigetelésének politikáját” fenntartva kell megvalósítani. Ez voltaképpen azt jelenti, hogy az egyszer kizsákmányolónak, és ezáltal ellenségnek minősített gazdaelitet képező kulákok továbbra is ellenségnek minősültek. A megbélyegzés megbélyegzés marad.

A kulákság fogalmi meghatározása 1954 januárjától változott, így az a gazda számított kuláknak, akinek a tulajdonában lévő összes földterület a 25 kh-at és a 350 aranykorona értéket együttesen meghaladta, vagy folyamatosan egy vagy több mezőgazdasági alkalmazottat foglalkoztatott. Fontos, hogy a korábban említett felszorzás megszűnt, tehát a szőlő, kert és gyümölcsös területeket nem lehetett többszörös szorzóval számítani.

Rákosi hatalma újbóli megerősödésének következményeként 1955 tavaszától a kulákok elleni fellépés újabb lendületet vett, és bármely kötelezettség elmulasztása ismét súlyos szankciók alkalmazását vont maga után. Ekkorra az addigi korlátozások és súlyos szankciók alkalmazása következtében már csak 1780 gazda rendelkezett 25 kh feletti földterülettel. Kijelenthető tehát, hogy a pártállam lényegében elérte célját, a gazdaelitet képező társadalmi csoportot felszámolta.

Gyakorlattá vált, hogy a többgenerációs családok területét egyként kezelték, ezzel az egész családot kuláknak nyilvánították, ami magasabb adózási és beadási kötelezettséget jelentett. 1955. február 4-én Horváth József begyűjtési megbízott bejelentette a Tanácsnak, hogy a községben sok esetben helytelen szétírások történtek. Közösen gazdálkodnak, mégis két beadási könyvük van, ennek megszüntetéséhez kérte a vb segítségét, majd ismertette az eseteket. Összesen 54 összevonási (pl. id. és ifj. Horváth József esetén, Szombathelyi u. 4. és Horváth Antalné, Horváth József esetén, Szombathelyi

u. 8.), míg 9 széjjelvonási javaslatot tett. Az összevonások indoka az volt, hogy „megállapítást nyert, hogy közösen gazdálkodnak vagy közös háztartást vezetnek”.⁷⁰

Ezen döntés ellen tett panaszt Belkovic Gyula (Hunyadi u. 11.), aki előadta, hogy fia megnősült, így ők menyével külön gazdaság lettek, s bár fia hamar meghalt, menyje attól még önálló háztartást visz. Meggyőződése, hogy „egyes irigy, rosszakarátú emberek és ezen emberek befolyása alatt álló begyűjtési megbízott még nagyobb terhekkel akarja jogtalanul sújtani”.⁷¹ Fentiek okán a tanács helyszíni szemlét tartott, a panaszban foglaltakat elfogadták, és határozatban rögzítették, hogy id. Belkovic Gyula és özv. ifj. Belkovic Gyuláné mezőgazdasági ingatlana két külön gazdaságot képez.⁷²

A kulákok megbélyegzése az egész családra kihatott. Igazolványukban szerepelt a nagy K betű, ezt az iskolás gyermekek neve mellett is szerepeltették az iskolákban. Továbbtanulni csak nehezen vagy egyáltalán nem tudtak, felsőoktatási intézménybe még a legjobbak sem kerülhettek be. Nagykorúságuk elérése után ezért sokan városokba költöztek, és néhány évet munkásként elhelyezkedve már bejuthattak egyetemre, főiskolára. A kulákkérdés nem került le a napirendről, a kulákokkal szembeni gyűlöletet tovább szította a párt sztálinista vonala. A kulákokat tették felelőssé a kényszerrel létrehozott termelőszövetkezetek felbomlásáért, de azért is, ha a tsz-ek gyenge eredményt értek el.

A kuláklistánál valóban soha nem lehetett lekerülni. A hátrányos megkülönböztetést, a megbélyegzettséget tovább hor-

70 MNL VaML XXIII.-728 c) 9. Csepreg Községi Tanács vb-ülés jegyzőkönyve 1955. február 4.

71 MNL VaML XXIII.-326 d) /12.d Csepreg Községi Tanács vb jkv.

72 MNL VaML XXIII.-326 d) /12.d Csepreg Községi Tanács vb 29/1955. sz. határozata.

dozták az érintettek azután is, hogy a rájuk nehezedő terhek miatt földjüket felajánlották az államnak, a helyi termelősövetkezetnek, vagy akiket az állam birtokelkobzások révén maga fosztott meg tulajdonától, és így földterületük alapján már nem számítottak kuláknak. Azokat, akiket a hatalom el akart lehetetleníteni, megtette. A kuláknak minősített gazdákkal szemben nem egyszer alkalmazták a teljes vagy részleges vagyonelkobzást és a meggyőzés eszközeül szánt fizikai erőszakot. Amire szükségük volt, rekvirálták. Ami megtetszett a helyi pártfunkcionáriusnak, elvette. A rendszer rendőri nyomással, ÁVH-s zaklatással, internálással, megfélemlítéssel mindent elkövetett a „kulákság” felszámolására. A gazdákat kötelező terménybeszolgáltatásokkal és szándékosan betarthatatlan rendeletekkel állandóan nyomorgatták. A börtönben a leg súlyosabb kínzásoknak vetették alá őket. 1951–1952-ben 167 ezer kulákot ítélték pénzbüntetésre, 2869-et elzárásra. Mindezek együtt gazdálkodó családok, generációk visszafordíthatatlan ellehetetlenítéséhez, a termőföldhöz való ragaszkodás, a paraszti életforma végleges megszűnéséhez vezettek. Az 1956-os forradalom leverése után a Kádár-rendszer már inkább a kiegyezésre törekedett a parasztsággal. 1959 tavaszán törvényerejű rendelet szabályozta a mezőgazdasági termelősövetkezetek, csoportok alakításának feltételeit és működési módját, lehetővé téve a volt „kizsákmányoló kulákok” belépését. Bár a kádári rendszer elismerte, hogy szükség van e réteg szaktudására, szorgalmára, mégsem adott valódi lehetőséget arra, hogy a korábban kuláknak bélyegzettek a helyi társadalomban visszaszerezék elvesztett helyüket. Hiszen az osztályharc megmaradt.

Kulákmentesítések

Az 1952-es, egységes szempontok szerint összeállított, BM által nyilvántartott és jóváhagyott listát a levéltári kutatásaim során fel nem leltem, vissza lehet viszont fejteni az 1956-os mentesítések tanulmányozásával. A kulákkérdés napirendre kerülését, az 1956-os kulákmentesítést a korábbi évek erőszakos hozzáállása, annak a termelésre vonatkoztatott sikertelensége indokolta. A lakosság, így a középparasztság is igényelte a listák felülvizsgálatát, és az azokon szereplők esetleges rehabilitálását.

Csepreg Községi Tanács végrehajtó bizottságának 1956. július 13. napi, rendes, kibővített üléséről szóló jegyzőkönyv alapján az ülés 1. napirendi pontja a kulákkérdés megtárgyalása volt. A vb-elnök egyenként felolvasta, akiket a párt vb-a is érdemesnek talált arra, hogy a kulákmeghatározás alól mentesüljenek:

Ridavits Mihály (Fehér u. 29.) esetében a tanácstagok kifejtették, hogy „a múlt hibáit tesszük jóvá. Sokan személyes bosszú következtében kerültek a kuláklajstromba”.

Horváth Antal (Szombathelyi u. 8.) kapcsán elmondták, hogy földbirtoka 24 kh volt, csupán a tiszta kataszteri jövedelem alapján került a listára. Egyes tanácstagok elmondták, hogy „az öreg már meghalt, gyerekeit sújtják kulák meghatározással. Volt egy alkalmazottja, aki nyomorék volt. Inkább szánalomból fogadta magához, mintsem hogy kizsákmányolja. Az öreg halála után a gyerekei felváltva gondozzák a volt alkalmazottat.”

Szabó József (Dózsa u. 39.) szintén a tiszta kataszteri jövedelem miatt került a lajstromra, elmondták, hogy sokszor kisegítette a kisembereket, ha hozzá fordultak. Nem volt kizsákmányoló, a községben sokan többet kértek a segítségért. Népszerű volt, nagy szeretetnek örvendett.

Özv. Pócza Józsefné (Kőszegi u. 21.) a tanácsstagok elmondása szerint összevonás útján került rá a listára. Időközben elhunyt, gyermekei lettek összevonva, így elérte a 33 kh-at. „Póczáék birtoka úgy növekedett meg, hogy az asszonynak volt 2 beteg testvére, akik legények voltak és így birtokuk egyben maradt. Alkalmazottat soha nem tartottak, a legények nagyon sokan dolgoztak, nagy volt a család, a munkát el tudták végezni. Idegen munkaerőt nem alkalmaztak, csak az aratási munkákat adták ki. Beadását és adóját ugyan nem mindig teljesítette, de ez talán éppen a túlkapásoknak volt köszönhető.”

Özv. Horváth Józsefné (Ságvári u. 9.) azért került a listára, mert alkalmazottat tartott, szikvizüzeme volt, ezenfelül 14 kh-on gazdálkodott. A tanácsstagok véleménye szerint „a kocsisa zsákmányolta ki az özvegyasszonyt, nem ő volt a kizsákmányoló, ezt mindenki tudja”.

Haizler Jenőné (Széchenyi tér) földjének tiszta jövedelme meghaladta a 350 aranykoronát és péksége volt. Ezt a pékséget 1945 előtt bérbe adta. Fia boldogulása miatt is javasolták mentesítését.

Pócza Kálmán (Dózsa u. 44.) „földbirtoka 25 kh alatti, csupán a kataszteri tiszta jövedelme miatt lett kulák. Jelenleg kórházban haldoklik, kizsákmányoló nem volt. Alkalmazottja sem volt, alkalmi munkásokkal dolgozott, a bért mindig rendesen megfizette.”

Konrád Lajos vb-elnök elmondta, hogy a félkulákok helyzetével a párt vb-a nem is foglalkozott, mert ilyenek Csepregen nincsenek. Beer János, Berényi Sándor, Frank István kuláklistán nem voltak, ügyükkel felesleges foglalkozni. A listán öt kulák maradt, akik ügyében a párt nem lát tisztán: Horváth József, Horváth János, Szele Ferencné, Kiss József és Pócza Ferenc. Az ő esetükben további nyomozás levezetését

kérte, mivel nem szabad elhamarkodott döntést hozni.

Fentiek alapján Csepreg Község Végrehajtó Bizottsága az 53. sz. vb-határozattal a fenti hét személyt mentesítette a kulák fogalom meghatározása alól és utasította a vb-elnököt, hogy ezen határozatot a lakosság körében tudatosítsa és a legközelebbi tanácsülésen ezek rehabilitációja legyen előterjesztve.⁷³

1956. július 24-én a Községi Tanács Végrehajtó Bizottságának rendes, kibővített ülésén folytatódott a mentesítések tárgyalása. Konrád Alajos elmondta, hogy a párt vb három dolgozó paraszt mentesítését kéri a kulák megkülönböztetés alól.

Kiss Józsefné (Kossuth u. 9.) esetében elmondták, hogy 22 kh földbirtoka és 438 AK jövedelme volt, emiatt került listára. Nem volt kizsákmányoló, nagy volt viszont a család, minden munkát maguk végeztek. Konrád elnök szerint egyetlen probléma az, hogy egy fiuk le van zárva, de ezért a család többi tagja nem kerülhet hátrányba.

Pócza Ferenc (Kossuth u. 15.) 21 kh-on gazdálkodott, 409 AK tiszta jövedelemmel rendelkezett. Gazdasági alkalmazottat soha nem tartott, maguk dolgoztak, csak a munkának éltek és élnek most is. Esetében hátráltató tényező, hogy egyik fia le van csukva.

Horváth János (Széchenyi tér) mézszáros mentesítését a vb nem támogatta, bár „magtalan földetől jött össze a területe”.

Konrád elnök ezt követően elmondta, hogy még három család maradt a listán: Horváth János (Széchenyi tér) mézszáros, Szele Ferencné (három gyermeke van, férje kupekedett) és Horváth József (Ananás). Horváth József volt a leggazdagabb 44 kh földbirtokkal, esetében ezért nem született döntés.

73 MNL VaML XXIII.-728/ c) 1. Csepreg Községi Tanács vb rendes kibővített üléséről szóló jegyzőkönyvek 1950–1953. 1956. július 13.

Kovács Gyula vb-tag elmondta, hogy „ezek a csepregi nagyobb gazdák éveken át segítették a szegényebb réteget, ezért épült a község”. A végrehajtó bizottság az 56. sz. vb-határozattal Kiss Józsefnét és Pócza Ferencet mentesítette a kulákfogalom meghatározása alól és utasította a vb-elnököt, hogy ezen határozatot a lakosság körében tudatosítsa.

A kulákok rehabilitálása kapcsán Konrád vb-elnök augusztus 24-én kifejtette, hogy „nem kulák mentességről van szó, hanem a középparasztokat visszahelyeztük a jogaikba a II. kongresszus szellemében”. Több tanácsstag is kifogásolta, hogy nem kapott mindenki mentesítést. Kérték, hogy Horváth József és Szele Ferencné is legyenek dolgozó parasztok.

1956. október 26-án a vb-ülésén az egyik tanácsstag felvetette ismét a tisztázatlan kulákkérdést. Elmondta, hogy a község lakosságának az az óhaja, hogy most már fejeződjön be a vita, hozzanak mentesítő határozatot Horváth József és Szele Ferencné ügyében is. Konrád Alajos ugyan meg akarta szavaztatni a mentesítést a két személy kapcsán, azonban Németh Imre tag ezt kifogásolta, ugyanis „nem lehet, nem helyes, ha a Párt VB nélkül hozunk ebben az ügyben határozatot”.⁷⁴

A mentesítések tárgyalásakor tehát 12 fő szerepelt azon a bizonyos BM által jóváhagyott kuláklistán, s bár átfedések itt is vannak, kevés kivételtől eltekintve jellemzően ugyanazok, akiket az 1949-es első, kibővített listára feljegyeztek.

74 MNL VaML XXIII.-728/ d) 4. Csepreg Községi Tanács vb rendes kibővített üléséről szóló jegyzőkönyvek 4. d).

Gazdák elleni propagandahadjárat

A kuláknak minősített gazdákkal szembeni propagandahadjárat már 1948 júliusától elkezdődött. Az országos és megyei napilapokban tömegesen jelentek meg olyan cikkek, amelyek a kulák megbélyegzettek fejére olvasott vétségekkel igyekeztek ellenük hangolni, szítani az osztályharcot. A kuláknak bélyegzett gazdák jelentős részét közellátás veszélyeztetésének vétsége címén olyan vádakkal, mint például a különféle mezőgazdasági munkák nem kellő időre vagy minőségben történő elvégzése, a beszolgáltatási kötelezettségeik nem teljesítése, szennyezett gabona, felhígított tej leadása, be nem jelentett feketevágás elkövetése a bíróságok elé vitték. Az osztályszempontú ítélkezéskor alapján ugyanazért a tettért más büntetést szabtak ki egy kuláknak bélyegzett gazdára, mint egy kis- vagy középparasztra. Mindezen felül a beszolgáltatás maradéktalan behajtása érdekében indított elszámoltatásokat is a kuláknak nyilvánítottak portáin kezdték, és sok gazdát elhurcoltak.

A diktatúra kiépítésének fontos területe volt a társadalmi nyilvánosság beszűkítése, a központi propagandagépezet térnyerése. Ennek egyik eleme az úgynevezett „közérdekű hírszolgálat” egész országra történő kiterjesztése, melynek célja „az volt, hogy az önhibáján kívül tájékozatlan falusi népesség, a tervszerű és gyors hírszolgálat bevezetésével mind politikai, mind gazdasági téren a jelentősebb eseményekről idejekorán értesüljön. Rendeletem távolabbi célja pedig az volt, hogy a reakciónak a demokratikus fejlődést gátló és zavartkeltő hírverése megghiúsíttassanak azáltal, hogy falusi népünk az eseményekről a valóságnak megfelelően tájékozódhasson.”⁷⁵ A hírszolgálat anyaga

75 Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára IV.401.b.666/1948. sz.

három részből állt. A központi anyagot a Belügyminisztérium Sajtó Osztálya állította össze, és rádión szombaton továbbították a községi jegyzőkhöz. A megyei eseményekről készített ismertetést a főispánnak kellett összeállítania, s hetente postára adni, hogy azok vasárnap reggelre eljussanak a községi jegyzőkhöz. A helyi anyag összeállítása a községi jegyzők feladata volt, s a szokásos helyi hirdetőanyagokat kellett tartalmaznia, melyeket előzetesen el kellett küldeni a főispánnak jóváhagyásra.

A hírszolgálat anyaga nem lehetett hosszabb egy és negyed gépelt oldalnál, ebből fél-fél oldal a központi, illetve a megyei anyag volt, míg negyed oldalt a szokásos helyi hírek tették ki. Az így összeállított híreket minden vasárnap délelőtt a község erre alkalmas, lehetőleg központi fekvésű helyén, télen egy zárt helyiségben kellett felolvasnia a jegyzőnek az egybegyűlt lakosság előtt. A közérdekű hírszolgálat megyei és helyi anyagait átnézve már-már kellemtelenül sok, kulákok ellen uszító, mindenért őket hibáztató, hergelő híreket olvasni.⁷⁶

1949. január 1-jén például tájékoztatták Csepregen a lakosságot, hogy a „dolgozó parasztság érdekében a Kormány rendelettel szabályozta a föld adásvételét, hogy a falusi kizsákmányoló kulák nagygazdák, kupecek és spekulánsok ne harácsolhassák össze a dolgozó parasztnak földjeit”.

Az 1949. június 17. napi megyei anyag tartalmazza, hogy a műtrágya használatának eredményét jónak ítélik, de rögtön hozzá is teszik, hogy a kulákok, a reakció megpróbálta őket lebeszélni annak használatáról. Beszámolnak szabotáló kulákokról is, Váraljai János 70 holdas csáfordfánosfai kulák a répat nem munkálta meg, míg Mesterházi István lócsi 120 holdas kulák földjei teljesen gazosak, elhanyagoltak. „Ezek ellen a leg-

szigorúbb eljárás van folyamatban, mert nem érdemelhet kíméletet az, aki a 3 éves tervet és az 5 éves tervünket, tehát népünk további felemelkedését, jólétét szabotálja... A kulákokat ismeri a község lakossága és azt is tudja, hogy a faluban a legszigorúbb, ha arról van szó, hogy a szegényeken segíteni kell. De most nem sajnálja, hogy 10 vagy 20 hold földjének a termése a gaz miatt a kárba veszik.”

A hírek arról is beszámolnak, hogy több községben a kulákság a jegyzőhöz folyamodott és igyekezett földjeit családtagok és rokonság között szétosztani. Ezzel is szabotálják és késleltetik a terménybegyűjtést.

Az 1949. június 26. napi helyi hír arról szól, hogy Horváth Antal szombathelyi utcában lakó kulák 18 éve nem fizetett bért Pereznyák Lajos mezőgazdasági alkalmazottjának. Kötelezték, hogy az elmaradt fizetést záros határidőn belül fizesse ki. „A hatóságokat Horváth Antal azzal akarta félrevezetni, hogy kötött egy eltartási szerződést, amiben mint családtagot tartja el. Horváth Antal kulák még ruhát alkalmazottjának nem vett, pedig a jó családapa eltartottjáról tisztességesen gondoskodik. A munkaügyi bizottság minden ilyen kérdést meg fog vizsgálni Csepreg községben és a kulák mesterkedéseket fel fogja számolni.” A hír később az országos napilapban ekként jelent meg: Horváth Antal csepregi kulák 15 évig nem fizette a bért cselédjének. A járási főjegyző a kizsákmányoló kulákot kötelezte, hogy alkalmazottjának a hátralévő bért, 12 600 forintot mint jogos illetményét megfizesse.⁷⁷

1949. október 6-án Sopron vármegye főispánjától, Papp Gézától érkezett megyei hír a vetések határidőre történő elvégzéséről: „A reakció megpróbálja megakadályozni rémmesékkal a vetést. Pl. az egerek össze-

76 MNL GyMSMSL-V.13. Csepreg nagyközség iratai, 1647–1950 (Fond) 11. doboz 502/1/1949.

77 Friss Újság, 1949. október 23. 177. p.

szedik a vetőmagot, ez nem felel meg a valóságnak, mert talál mást is. Azok a gazdák, akik még nem jegyezték tervekölcsönt, jegyezzenek, mert más megyében a parasztság sokkal több eredményt mutatott fel ezen a téren.”

Július 2-án azt olvasták fel, hogy a kulákok több helyen megpróbálták az arató parasztokat becsapni. A DÉFOSZ⁷⁸ megkerülésével kevesebb bérért akartak aratókat felfogadni. Ezért szigorú rendeletet hoztak, aki a 25 kh és a 350 kataszteri tiszta jövedelmet eléri vagy meghaladja, aratáskor és betakarításkor köteles legalább annyi munkavállalót alkalmazni, mint az elmúlt évben. Aratókat csak a DÉFOSZ munkaközvetítő iroda útján lehet alkalmazni. A kulákokat, aki ezt megszegi, három évig terjedő fogházzal és 24 ezer forintig terjedő pénzbüntetéssel sújtják.

Július 9-én tudatták, hogy sertésfelvásárlásoknál a kuláknak minősülő kupecsek egyáltalán nem vásárolhatnak. Július 30-án a begyűjtési verseny kapcsán annak volt hírértéke, hogy egyéni versenyben Pusztai János Kossuth utcai kisparaszt vezet, aki begyűjtési kötelezettségének 526%-ban tett eleget.

Még aznap a helyi hírek között olvasták fel, hogy „a kulákok Csepregben még mindig próbálkoznak a törvényekkel és rendeletekkel szembefordulni. Múlt héten özv. Szabó Józsefné csepregi kulákokat a munkaügyi bizottság kötelezte, hogy Labrinc Hermann nevű mezőgazdasági alkalmazottjának visszamenőlegesen majdnem 2.000,- Ft-ot fizessen meg. A kulák a törvényt nem tartotta be, cselédjének csak 100,- Ft fizetést adott havonta. Így jár a kulák, aki aljas

mesterkedésekkel próbálja kiuzsorázni alkalmazottját.”

Augusztus 6-án már azzal lázították a lakosságot, hogy a kulákok azt akarják, hogy a dolgozó parasztok ne kapjanak 5 forintos jutalmat, a kulákok tovább folytatják szabotálásukat: zsiszikes búzát adnak le, spekulálnak, gabonájukat visszatartják.

A *Vasmege* napilap 1950. május 7. napi számában beszámoltak a helyi békevédelmi bizottság munkájáról is: „túlnyomórészt kis- és középparasztok, agrárproletárok élnek itt. Jócskán megtaláljuk azonban a falu vámpírjait, a dolgozó parasztok gyűlölt ellenségeit is: a kulákokat. ...még az elmúlt hetekben a kulákok és cimboráik suttagó uszításukon keresztül akartak háborús félelmet kelteni a lakosság körében. Aljas terük azonban nem sikerült. Csepreg dolgozói visszaütöztették a pánikot kelteni akaró »amerikások« aljas próbálkozását.”

A *Vasmege* napilap „A kulák csal, szabotál – a demokrácia ökle lesújt rájuk” című cikke tájékoztatja a megye lakosságát, hogy „a rendőrség átadta az ügyészségnek Pócza Ferenc, Pócza János, Horváth József és Kiss János csepregi kulákokat, akik tavalyi vetőmagjukat nem vetették el, hanem más célra felhasználták. Ugyanezek a tavaszi adatszolgáltatási lapjukon és a cséplési lapjukon hamis adatokat tüntettek fel: letagadták valóságos vetőterületüket, hogy így kevesebb gabonát kelljen beadniuk. Amikor dolgozó parasztságunk szorgalmasan törekszik, a kulákok minden eszközt megragadnak, hogy hátráltassák a termelő munkát.”⁷⁹

Az 1950. március 30-ai népmvelői értekezleten elhangzott, hogy „a még meglévő kulákokat napról-napra kisebb területre szorítják”.⁸⁰ A megye területén szabotáló

78 1949-ben alakult a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége – DÉFOSZ) a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének (FÉKOSZ) és az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetségének (UFOSZ) egyesülésével.

79 Vasmege, 1950. szeptember 17. 5. p.

80 MNL VaML XXV.-11/h/1. MDP Szombathelyi Járásí Bizottsága apparátusának iratai, 17. 1950. március 30.

kulákokról szóló cikkből azt tudjuk meg, hogy eljárás indult özv. Pócza Józsefné csepregi kulák ellen, mert hombárját nem fertőtlenítette és nem tisztította meg a zszsiktól és egyéb, gabonát fertőző férgectől. Ellene bünvádi eljárást indítottak.⁸¹

A megye napilapjában az „Alkalmazzuk helyesen pártunk parasztpolitikáját!” című cikk jobboldali elhajlásokról számolt be. Őriszentpéteren a jegyző 67 kulákot akart mentesíteni a kulákokat sújtó rendszabályok alól, míg Simaságon egy 50 és egy 35 kh-as kulákot igyekeztek mentesíteni. Baloldali elhajlásként számolnak be arról, hogy Kőszegpatyon egy középparasztot kizártak a DÉFOSZ-ból, míg Pösén egy kulákra akkora büntetést szabtak ki, ami több volt egész vagyonánál.⁸²

Rádóckölkeden baloldali elhajlás történt, amikor is igénybe vették a kulák házát berendezéssel együtt. Egy másik baloldali elhajlás történt Sárfimizdón, itt a tsz elvette a kulák szénáját, lovát, ezzel sajnálatva őt. Később kiderült, hogy a tsz elnöke kulák fia, aki bosszúból tette ezt a többi kulák ellen. A dolgozó parasztnak a kulák nem lehet barátja, hanem halálos ellensége, kizsákmányolója.⁸³

A napilap 1950 nyarán hírül adta, hogy Horváth József 36 holdas és Horváth József 44 holdas csepregi kulákok nem aratják búzájukat, holott az teljes érésben van, pereg. Míg a búzájuk pergett, a kulákokat az ellenőrök otthon alva találták az árnyékban, az eljárás megindult ellenük.⁸⁴

Csepregen a kulákság háborús rémhírekkel igyekezett visszatartani a dolgozó parasztokat a begyűjtési verseny fokozásától, „ám verjük vissza a csepregi kulákok meszterkedéseit és harcos megmozdulással, a be-

gyűjtés sikeres teljesítésével söpörjék el útkból az akadémuskodó ellenséget” – uszított a *Vasmege* 1950 júliusában.

1951 februárjában a *Vasmege* arról írt, hogy a „fasiszta, munkásnyúzó Kadnár kulák-malmos nem szipolyozza többé a csepregi dolgozókat.... a fasiszta kulákról bűnét nem moshatja már le semmi. Pióca módjára szívta, szipolyozta a dolgozók vérét. most megérdemelt helyére került – a rács mögé.” Feketen őrlött lisztet, darát és korpát találtak nála, emiatt elzárást kapott. A cikk és üzenete anomáliája, hogy a megszólaltatott molnársegédek nem panaszkodnak korábbi munkáltatójukra, ezt azonban az újságíró éberségük hiányának rója fel.⁸⁵

Különösen jól szemlélteti a kulákellenes uszítást a csepregi beadási kötelezettség állásáról szóló cikk. „Csepregen a gyűlevész, maroknyi kulákfajzat aknamunkát végez. A napokban a tanács a legutóbbi népnevelő értekezleten átadta a nevelőknek annak a 24 gazdának a névsorát, akik még adóság a nép államával szemben a beadási kötelezettség teljesítésével.... ifj. Károly Miklós középparaszt még kötekedik a beadással. A bírságot behajtották tőle, de a dolgozók követelik még a hátralékos termény beadását is. A kulákok még burgonyával tartoznak. Ifj. Szabó József kulák 50 mázsa burgonyával adós, a tanács kötelezte a termény bevitelére. Ugyancsak a többi kuláknak sem engedik el a tartozását.”⁸⁶

1952 februárjában „Az egyházi reakció népi demokráciánk ellensége” című cikkben a *Vasmege* beszámolt arról, hogy Csepregen az 1951-ben leplezett fegyveres szervezkedésben kulákoknak, volt katonatiszteknek, csendőröknek szellemi irányítója, vezetője Fekete Péter csepregi plébános volt, aki az oltár előtt is zsebében pisztollyal volt felfegyverkezve.⁸⁷

81 Vasmege, 1951. július 20. 3. p.

82 Vasmege, 1950. június 10. 3. p.

83 Uo.

84 Vasmege, 1950. július 5. 3. p.

85 Vasmege, 1951. február 11. 8. p.

86 Vasmege, 1952. január 3. 3. p.

87 Vasmege, 1952. február 16. 3. p.

1952. július 19-én a *Vasmegye* napilap arról tájékoztatót, hogy a „ravasz Frank Lajos csepregi kupecet” háromhavi börtönre és 1500 forint pénzbüntetésre ítélték. Bűne az volt, hogy a részére helytelenül kiállított engedély birtokában – tehát engedéllyel – feketén, kézzel elcsépelte nagy mennyiségű gabonát.⁸⁸

„A múltban csak az urak és a kulákok csemetéi tanulhattak, nekünk csak a robot jutott” – vélik a helyi tsz-tagok.⁸⁹ „Egyes tanácsok szétírják a kulákföldeket, eltűnnek a kulákok és beadásuk hiányzik.” Sok tanácsfunkcionáriusnál, de még egyes pártfunkcionáriusoknál is tapasztalható bizonytalanság a téren. A törvényességből, a kuláklista eltörléséből arra következtetnek, hogy nincs már kulák, tehát nem kell ellenük harcolni, aknamunkájukat leleplezni.⁹⁰

1955-ös hír, hogy a „csepregi Horváth János egykori hentes, cselédnyúzó, szegények kizsigerelője kezét emelt Vámos Gyulára, a kultúrothron igazgatójára”. Az ok az volt, hogy a hangoshíradón bementa Horváth egyik egykori házának árverezését.⁹¹

Tömegesen gyanúsítottak meg gazdákat azzal, hogy az aratás után, a cséplőgépről egyenesen a gyűjtőmagtárba vitt gabonája zsiszikes. Azt azonban minden gazda jól tudta, hogy a zsiszik kifejlődéséhez legalább egy év kell. Frissen csépelte búzából még zsiszik nem született.

„A nép kenyerére törő kulákokkal szembeni harc” mindennapos kifejezéssé vált, akár csak a kulákszabotázs, kulákfurfang, kulákhuncutság, kulákravaszság, kulákbefolyás, kulákmesterkedés, kulákrémhír, kulákmese. A megbélyegzettek használt jelzők is elterjedtek a közbeszédben, úgymint kulákgazda, kulákasszony, kulákcsemete,

kulákióka, kupeckulák, kulákbérenc, kulákbanda.

Az osztályharc fenntartásához, fokozásához elengedhetetlen volt a negyedik hatalmi ág, a sajtó tevékenysége. A vádak és az egyre súlyosabb felelősségre vonások bemutatása, a szóhasználat alapján láthatjuk, hogy ez sikerült.

Záró gondolatok

Hova vezetett a gazdagnak vélt parasztságot bűnbaknak és ellenségnek beállító propaganda, a magyar gazdaelit szovjet mintára történő ellehetetlenítése, a magyar paraszti társadalom erőszakos átalakítása? Egy bűnökkel terhelt, az emberi méltósággal visszaélő etatista államhoz.

Féltek a független, gondolkodó, önálló parasztembertől. Megszűnt a paraszti élet magától értetődő elfogadása azzal, hogy a földet elvették, őket elűzték. A paraszt szóhoz is negatív jelentéstartalmat társítottak az évtizedek alatt, s mindennek komoly hatása lett a birtokszerkezetre nézve is. Azok a megbélyegzettek, akik mindenüket felajánlották önként vagy nyomás eredményeképp, elhagyták falujukat, igyekeztek elhelyezkedni állami gazdaságokban és városok különböző ipari vállalatainál. A paraszt nem maradhatott meg parasztnak, állami alattvaló lett belőle.

Gondoljunk bele, mekkora 25 katasztrális hold? Pontosán 14,39 hektár. Ez volt a határ. Alig 15 hektárral kizsákmányolónak lehetett tekinteni egy gazdát.

Az előítéletek, a megbélyegzés megmaradt még a rendszerváltás időszakában is. A lelki sebek nem gyógyultak, a megtörték megtörték maradtak.

Az Országgyűlés 2012-ben határozatban ítélte el a kommunista diktatúra idején a magyar középparasztsággal szemben ta-

88 *Vasmegye*, 1952. július 19. 67. p.

89 *Vasmegye*, 1952. január 23. 4. p.

90 *Vasmegye*, 1954. május 16. 3. p.

91 *Vasmegye*, 1955. szeptember 11. 53. p.

núsított, kegyetlen üldöztetést és megkülönböztetést. Megemlékezett a kulákküldözések idején tönkretett magyar gazdákról, és minden év június 29-ét, Péter-Pál napját az emlékezés napjává minősítette, amely a régi hagyomány szerint a betakarítás kezdetének napja, a parasztság ünnepe volt.⁹²

Csepregen a kulák megbélyegzettek le-
származottai emléktáblát készítettek a helyi
temető kápolnájának oldalára (2. kép),
s évente, a betakarítás kezdetének első nap-
ján összegyűlnek. Emlékeznek.

2. kép. Emlékhely a kommunista diktatúra által meghurcolt csepregi kulákküldözés áldozatainak emlékére. A szerző fotója, 2025 (Csepregi Városi Temető)

92 23/2012. (III. 28.) OGY határozat „Megemlékezés napja a kulákküldözések idején tönkretett magyar gazdákról”.